

Pap János

A honvéd ügyész helye és szerepe a magyar katonai igazságszolgáltatásban 1912-1946 között¹

1. Előzmények

Magyarországon a katonával szembeni büntetőeljárás lefolytatásának joga hosszú évszázadokon keresztül a bírói felsőbbbségi joggal - *ius gladii et aggratiandi* - rendelkező katonai (ezred) parancsnok kezében volt. Ez az eljárás a XVIII. század elejéig *compositionális* jellegű volt - a vádat a sértett képviselte. A császári állandó hadsereg felállítása - 1715. évi VIII. tc. - után ezt a formát az *inquisitorius* eljárás váltotta fel, melynek lényege az volt, hogy a megvalósult bűncselekmény elkövetési körülményeinek vizsgálata, azaz a büntetőeljárás megindítása a sértettől függetlenül hivatalból történt. Az egész eljárás súlypontja a vizsgálatra tevődött át. A vizsgálatot a katonai (ezred) parancsnok utasítására az alárendeltségébe tartozó hadbíró végezte. A vizsgálatot formális jellegű bírósági eljárás követte. A hadbíró kezében egyesült a nyomozói, a vádlói, a védői és a bírói funkció. A hadbírósként által az elkövetővel szemben hozott ítéletet a katonai parancsnok erősítette meg. A parancsnok ezen túl élhetett a büntetés enyhítésének, illetve a megkegyelmezés jogával is. Mindezekből következik, hogy ebben az időszakban nem volt elválasztva a katonai igazgatás a katonai igazságszolgáltatástól, a katonai igazságszolgáltatáson belül a bírói funkció a vádlói funkciótól.

E területen az 1867. évi Kiegyezés sem hozott változást. Az 1868. évi XLI. törvény alapján az 1868 és 1871 között alakult katonai kerületeknél - osztrák mintára - állandó honvéd bíróságokat szerveztek, s a kerületparancsnok mellé egy-egy hadbírózt osztottak be. A hadbírói teendők - így a vádlói és a bírói teendők - ellátásával

¹ A „Száz éves a honvéd ügyész” című konferencián 2012. október 27-én tartott előadás szerkesztett változata.

jogilag képzett ügyvédi, vagy bírói vizsgát tett katonaaállományú tiszteket bíztak meg, akik a kerületparancsnok utasítására jártak el, emellett katonai igazgatási feladatokat is elláttak. A kerületparancsnokokhoz, valamint a kerületi honvéd bíróság ítéletei elleni fellebbezések elbírálására 1870-ben Budapesten felállított honvéd főtörvényszékhez beosztott hadbírákat a honvédelmi minisztériumban szolgálatot teljesítő törzshadbíró fogta össze. A hadbírák létszáma ez időben igen alacsony volt. Később az ügyek számának emelkedésével egyre több hadbíróra volt szükség. A hadbírói kar kiegészítésére, pótlására a honvédelmi minisztériumba és a honvéd főtörvényszékhez hadbíró gyakornokokat vettek fel. Hadbíró gyakornok csak az a végzett jogász lehetett, aki jogtudományi államvizsgát tett, katonának alkalmas volt, s még nem töltötte be a 20. életévét. A hadbíró gyakornokok 9 hónap után vizsgát tettek. A sikeres vizsga után hadnagy-hadbíróvá, 1884-től főhadnagy-hadbíróvá nevezték ki őket. A hadbírák létszáma 1899-ben 50 fő volt. A hadbírói kart a testület legidősebb tagja, a honvédelmi minisztérium igazságügyi osztályának vezetője, később az igazságügyi csoportfőnök vezette 1910-től altábornagyi rendfokozatnak megfelelő tábornok-főhadbírói rangban.

Ez időben, mint már említettem, a katonai büntetőeljárás az inquisitorius eljárási forma megtartása mellett a bírói és az ügyészi funkciók elkülönülése nélkül, szigorú formák között zajlott. A vádlott nem alanya, hanem tárgya volt a nem nyilvános eljárásnak, amely eljárás valójában perbeli felek nélkül, szigorúan megszabott bizonyítási szabályok mellett, a jogorvoslati lehetőségek megszorításával folyt, évszázados, részben írásos, részben szokásjogi szabályok alapján.

Jellemző adat erre a zárt világra az is, hogy 1868 és 1912 között sem az évenként megjelenő törvénytarban, sem az ugyancsak évenként megjelenő rendeletek tárában a katonai igazságszolgáltatásra vonatkozóan nem jelent meg jogszabály.

A Budapesti Királyi Büntető Törvényszék bírója, Dr. Kraus Kálmán – tartalékos százados hadbíró, későbbi honvéd koronaügyész – a korabeli időben mindezekről így vélekedett: "Köztudomású

körülmény, hogy az eddigi katonai "bűnperrendtartás" jellegénél fogva egyáltalán nem volt alkalmas arra, hogy a jogászi közvélemény megvitatásának és jogi tanulmányoknak tárgyát képezze s különösen az eljárás nem nyilvános volta s a védelem intézményének teljes kizártsága folytán nem is volt tágabb körben ismeretes, amennyiben a katonai joggal hivatásszerűen foglalkozó tényleges állományú hadbírákon s a csekély létszámú tartalékos hadbírói tisztikaron kívül, valamint az általános büntetőjogtudomány keretein belül a katonai büntetőjoggal is foglalkozó néhány jogi írón kívül úgyszólván senki sem volt tisztában a katonai büntető eljárás elveivel és szabályaival, s a katonai igazságszolgáltatással szemben nemcsak a laikusok, de még a jogászok köreiből is teljes tájékozatlanság s - legnagyobb részben merőben alaptalan - bizalmatlanság uralkodott."

2. 1912 és 1918 között

Ez a helyzet gyökeresen megváltozott, amikor az Országgyűlés megalkotta a Katonai Bűnvádi Perrendtartásról szóló – továbbiakban Kbp. – 1912. évi XXXIII. törvénycikket. Az 1912. július 5-én szentesített, és július 8-án kihirdetett törvény – amely 495 §-ból állt – 1914. július 1-jén lépett hatályba.

E törvény elsősorban az 1896. évi XXXIII. törvénycikkben megfogalmazott polgári bűnvádi perrendtartásra alapozva már tartalmazta a modern perjog nélkülözhetetlen alapelveit és elemeit. A Kbp. megalkotása a magyar katonai jog fejlődésében rendkívüli lépés volt. Jelentősége elsősorban abban van, hogy a kor haladó eljárásjogi elveinek megfelelően szakított a már túlhaladott, a vádlottat teljes kiszolgáltatottságban tartó inquisitorius eljárási formával, s helyette vegyes rendszert vezetett be. Ennek megfelelően a büntetőeljárások első részében inkább a nyomozóelv, a bírói szakban pedig a vádelv érvényesült. További jelentősége abban állt, hogy rendelkezései - mint már említettem - emellett tartalmazták a modern büntetőjog alapelveit, így az eljárási feladatok megoszlásának, a kontradiktórius eljárásnak, a szóbeliségnek, a

közvetlenségnek, a tárgyalás nyilvánosságának, a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét, a védelemhez való jogot és a perorvoslati jogosultságot. Hátránya, hogy rendelkezéseivel a jogi szakembereket továbbra is háttérbe szorította, s minden lényeges kérdésben, az érdemi döntések meghozatalában a nem jogász katonáknak biztosított elsőbbséget.

Ez a törvény is az évszázados hagyományoknak megfelelően az illetékes parancsnokra ruházta az elkövetővel szembeni büntetőeljárás megindításának, a nyomozás elrendelésének és lefolytatásának, a vádemelésnek, valamint a büntetés végrehajtásával kapcsolatos eljárásnak a jogát.

Az illetékes parancsnokok a büntető eljárások során a részükre biztosított jogokat a nekik alárendelt honvéd ügyész, illetve ügyészi tiszt útján gyakorolták.

A bírósági eljárás – honvéd büntetőbíráskodás – a törvény felhatalmazása alapján alakult és állandó szervezettel rendelkező dandárbíróóságokra, hadosztálybíróóságokra és a legfelsőbb honvéd törvényszékre tartozott. Ezek a bírói szervek a katonai parancsnokoktól függetlenül működtek.

A büntető eljárása során mind a nyomozás, mind pedig a bírósági eljárás szakában a terhelt érdekében védő is közreműködhetett. Védőt vagy maga a terhelt választott, vagy pedig ha cselekménye súlyosabb megítélésű volt és nem választott védőt számára a bíróság hivatalból rendelt ki védőt. A védelem kötelező volt a főtárgyaláson, ha a vád tárgyává tett bűncselekmény büntetési tétele az 5 évi szabadságvesztést meghaladta, illetve ha a legfelsőbb honvéd törvényszék tárgyalást tartott.

Védők lehettek a tényleges állományú katonatisztek, a tényleges állományú igazságügyi tisztek, a honvédségi védők lajstromába felvett ügyvédek.

Egyébként a Kbp. 17 szakaszt szentelt a védői közreműködés szabályozására.

A honvéd ügyész szerepét és ügyészi tevékenységét a katonai parancsnok, mint illetékes parancsnok számára biztosított jogi lehetőségek keretei határozták meg. Ezért a honvéd bíróságok

szervezetéhez hasonló, katonai parancsnoktól független ügyészi szervezet nem alakulhatott meg. Erre tekintettel a honvéd ügyész működésének története elválaszthatatlan a honvédség, a honvéd főparancsnokság, a honvédkerületek, a honvéd hadosztályok és a honvéd dandárok szervezetének, valamint az azok élén álló parancsnokok jogkörének történetétől.

Ahhoz, hogy a honvéd ügyész szervezetbeli helyét, szerepét és munkáját részletesebben elemezzük, előbb szólni kell a magyar honvédség akkori szervezetéről, a honvédbíróságokról és az illetékes parancsnokról.

A Kbp-vel egy időben - 1912. július 8. - hirdették ki a honvédségről szóló 1912. évi XXXI. törvényt. Ez a törvény a honvédség igazgatása, kiegészítése és mozgósítása szempontjából az országot hat kerületre osztotta, melyeknek területén összesen 8 gyaloghadosztályt kellett felállítani. A törvény szerint ezen hadosztályokhoz összesen 32 gyalogezred, 8 tüzérdandár, és 10 lovasezred kellett, hogy tartozzon. A szervezés és átszervezés folytán 1914-re a magyar honvédség 6 honvédkerületből – Budapest, Szeged, Kassa, Pozsony, Kolozsvár, Zágráb – 2 gyaloghadosztályból, 16 gyalogdandárból, 2 lovashadosztályból és 4 lovasdandárból állt. Így létszáma az 1912. évi 25.000 főről 1914-re 50.000 főre emelkedett.

Mint már említettem a Kbp. 1914. július 1-jén lépett hatályba. A törvény végrehajtásáról, valamint annak hatályba lépéséről szóló 1914. évi 7.734 sz. HM rendelet, valamint a honvédelmi miniszter 4.418, 8.273 és a 9.832 számú körrendelete székhelyüket megnevezve felállította a már említett dandár és hadosztálybíróságokat, valamint a legfelsőbb honvéd törvényszéket. Illetve megnevezte azokat a parancsnokokat, akik a törvény szerint illetékes parancsnokként járhattak el, s akik honvéd ügyészt vagy ügyészi tisztet alkalmazhattak a katonai büntetőeljárás során rájuk rótt feladatok szakszerű ellátására. Ugyanez a rendelet azt is megállapította, hogy az illetékes parancsnokok mely honvédbíróságokhoz vannak utalva, s mint illetékes parancsnokok kikkel szemben járhatnak el.

Ezek szerint 1914. július 1-ei hatállyal dandárbíróság alakult Budapesten, Pécsen, Szegeden, Lugoson, Nagyváradon, Kassán, Szatmárnémetiben, Pozsonyban, Nyitrán, Veszprémben, Kolozsváron, Nagyszebenben, Zágrábban és Pozsegán; hadosztálybíróság alakult Budapesten, Szegeden, Kassán, Pozsonyban, Kolozsvárott és Zágrábban, a legfelsőbb honvéd törvényszéket pedig Budapesten állították fel.

A honvéd dandárbíróság járt el azokban a vétségi ügyekben, amelyekben az elkövető nem tiszt volt, és a törvény által 6 hónapi szabadságvesztésnél nem súlyosabban, illetve pénzbüntetéssel vagy lefokozással büntetendő cselekményt valósított meg a tettes.

A honvéd hadosztálybírósághoz tartozott az eljárás abban az esetben, ha az elkövető büntettet valósított meg, illetve olyan vétséget követett el, amelynek elbírálása nem tartozott dandárbírósági hatáskörbe. Tisztek ügyében csak a hadosztálybíróság határozhatott, emellett a hadosztálybíróság a dandárbíróság fellebbezési bírósága is volt.

A legfelsőbb honvéd törvényszék a hadosztálybíróságok ítéletei ellen irányuló fellebbezések és semmisségi panaszok felett határozott.

Itt kell számot adni arról, hogy a Kbp. rendelkezései szerint kik tartoztak és milyen bűncselekmény elkövetése miatt a katonai büntetőeljárás hatálya alá.

Honvéd büntetőbíráskodás hatálya alá tartoztak a bíróságok hatáskörébe utalt valamennyi, a hatalom által hallgatólagosan elismert, a közjog által soha el nem ismert, de hivatalosan ki nem hirdetett 1855. évi osztrák katonai büntető kódexben, valamint a Büntető Törvénykönyvről szóló 1878. évi V. tv-ben meghatározott bűncselekmény elkövetése miatt

- a honvédség és a csendőrség tényleges állományú egyénei,
- a népfelkelés behívott egyénei,
- a katonai rokkant házban elhelyezett rokkantak,
- a hadifoglyok,

- a honvédség, a népfelkelés és a csendőrség nem tényleges, de azokhoz valamilyen módon kapcsolódó tagjai, akik a bűncselekményt a honvédbírászkodást megállapító viszony tartama alatt követték el.

A Kbp. 14. §-ában meghatározott s általában a honvédelem érdekeit sértő bűncselekmények elkövetése miatt rendeleti úton polgári személyek is honvéd büntető bírászkodás hatálya alá kerülhettek. Megjegyzem, hogy 1912 és 1945 között, kivéve az 1918. november 11. és az 1919. november 13. közötti időszakot, mindig volt egy-egy olyan rendelkezés, amely bizonyos bűncselekmények elkövetése esetén polgári személyeket honvéd büntetőbírászkodás hatálya alá helyezett.

A korábbiakban már utaltam rá ahhoz, hogy a honvéd ügyész szervezetbeli helyét és szerepét elemezhesük a honvédség akkori felállításának, valamint a honvédbíróságok szervezetének és hatáskörének taglalásán túl részletesen kell foglalkozni az illetékes parancsnok szerepével.

A Kbp. a katonai parancsnok hatáskörébe utalta a büntető-eljárás megindításának, a feljelentés fêlretételének (nyomozás megtagadása), más hatósághoz való áttételének, a nyomozó eljárás megindításának, a nyomozó eljárásnak az illetékes bíróság részére való átengedésének, a terhelt szolgálat alóli felmentésének, a terhelt előzetes letartóztatásának, valamint vizsgálati fogságának elrendelésének, a terhelt bűnvádi üldözése felfüggesztésének, illetve megszüntetésének, a vádemelésnek, a honvédbíróság ítélete záradékkal való ellátásnak és végrehajtásának jogát. Továbbá kötelezte arra - 43. § -, hogy eljárásai folyamán a katonai bűnvádi perrendtartást kövesse.

A törvény ezekkel a rendelkezésekkel egy új igazságügyi „funkciunáriust” teremtett, nevezetesen az illetékes parancsnokot.

Az illetékes parancsnok a régi bírói felsőbbségi joggal – *ius gladii et aggratiandi* – nem rendelkezett. A törvény számára csak a bűnvádi üldözés jogát biztosította, mely jog a fentebb ismertetett parancsnoki teendőket foglalta magába.

A Kbp. 27. és 28. §-ai, valamint a 8273/1914. számú HM rendelet szerint illetékes parancsnokként járhatott el:

a dandárbíróságokhoz tartozó ügyekben

- a honvéd dandárparancsnok,
- a csendőrkerület parancsnoka,
- a darabonttestőrség laktanyaparancsnoka;

a hadosztálybíróságokhoz tartozó ügyekben

- a honvéd hadosztályparancsnok,
- a honvédkerületparancsnok,
- a honvédség főparancsnoka,
- a csendőrség főfelügyelője,
- a darabonttestőrség kaptánya.

A parancsnok illetékessége - Kbp. 32. § - döntően a személyi (personalis) elv szerint alakult, azaz azon katonákkal szemben járhatott el, akik alárendeltségébe tartoztak függetlenül attól, hogy hol követték el a bűncselekményt.

A törvény végrehajtása tárgyában kiadott 1914. évi 4418/eln. 15/a. számú körrendelet mellékletében a honvédelmi miniszter meghatározta, hogy mely katonai parancsnokoknak biztosít illetékes parancsnoki jogkört, s azt is meghatározta, hogy egy-egy illetékes parancsnok alárendeltségébe milyen csapatok, csapatrészek, parancsnokságok, hatóságok, intézetek tartoznak. A melléklet arról is rendelkezett, hogy egy-egy illetékes parancsnok mely honvéd bírósághoz tartozik.

Ennek megfelelően illetékes parancsnoki jogkört kapott a 79., 80., 45., 46., 77., 78., 73., 74., 75., 76., 83., 84., 81., 82., 39., 40. honvéd gyalogdandár parancsnoka, a 19., 23., 22., 24., honvéd lovasdandár parancsnoka, az I-VIII. számú csendőrkerület parancsnoka, valamint a horvát-szlavón csendőrparancsnok és a darabonttestőrség laktanyaparancsnoka. Ezek a parancsnokok csak olyan ügyekben járhattak el, melyek elbírálása dandárbírósági hatáskörbe tartozott.

Továbbá illetékes parancsnoki jogkört kapott a honvédség főparancsnoka, a budapesti I., a szegedi II., a kassai III., a pozsonyi

IV., a kolozsvári V., a zágrábi VI. honvédkerület parancsnoka, a nagyváradai 20., a budapesti 41. honvéd gyaloghadosztály, a budapesti 5. és a debreceni 11. honvéd lovashadosztály parancsnoka, a magyar királyi darabonttestőrség kapitánya, valamint a csendőrség főfelügyelője. Az itt felsorolt illetékes parancsnokok hadosztály-bírószági hatáskörbe tartozó ügyekben járhattak el.

Egy-egy példán keresztül szeretném illusztrálni a katonai parancsnokok és az illetékes parancsnokok viszonyát, a katonai igazságszolgáltatásban elfoglalt helyüket, illetve hatásköri szempontból a honvédbírószágokhoz való utaltságukat.

Kisebb súlyú bűncselekmény elkövetése esetén például a szegedi 45. honvéd gyalogdandár parancsnokának, mint illetékes parancsnoknak volt hatásköre és illetékessége eljárni a dandárparancsnokság törzsébe, valamint a dandár alárendeltségébe tartozott gyulai 2. honvéd gyalogezredhez, a szegedi 5. honvéd gyalogezredhez és a szegedi honvéd csapatkórházhoz beosztott nem tiszti állományú katonákkal szemben. Az általuk megvalósított és 6 hónapi szabadságvesztésnél nem súlyosabban, esetleg pénzbüntetéssel vagy lefokozással büntetendő vétség miatt ellenük a bírósági eljárást a Szegedi Honvéd Dandár-bírószág folytatta le, azaz a szegedi 45. honvéd gyalogdandár parancsnoka, mint illetékes parancsnok a Szegedi Honvéd Dandár-bírószághoz volt utalva.

Súlyosabb bűncselekmény elkövetése esetén például: a szegedi II. honvéd kerületparancsnokának, mint illetékes parancsnoknak volt hatásköre és illetékessége a II. honvéd kerületparancsnokság törzsében, valamint a kerületparancsnokság alárendeltségébe tartozott a szegedi 45. honvéd gyalog dandárparancsnokság törzsében, a lugosi 46. honvéd gyalog dandárparancsnokság törzsében, a gyulai 2. honvéd gyalogezrednél, a szegedi 5. honvéd gyalogezrednél, a verseci 7. honvéd gyalogezrednél, a lugosi 8. honvéd gyalogezrednél, valamint a szegedi honvéd csapatkórháznál szolgálatot teljesítő katonákkal szembeni büntetőeljárás lefolytatására. A kerületparancsnok, mint illetékes parancsnok az itt felsorolt katonák olyan ügyeiben járhatott el, melyeknek elbírálása nem tartozott dandár-bírószági hatáskörbe. A

kerületparancsnok ezen bűnügyek intézése során a Szegedi Honvéd Hadosztálybírósághoz volt utalva. Ebből a példából kitűnik, hogy a verseci 7., a lugosi 8. honvéd gyalogezredek, a lugosi 46. honvéd gyalogdandár parancsnoksága alá tartoztak, s így a dandárparancsnok, mint illetékes parancsnok kisebb súlyú bűnügyekben a Lugosi Honvéd Dandárbírósághoz volt utalva.

A példa szerint tehát a 2. honvéd kerületparancsnokság területén 1 hadosztálybíróság és 2 dandárbíróság működött.

Az illetékes parancsnok a Kbp. 155. §-a alapján nyomozási cselekményekben nem vehetett részt. A törvényben részére biztosított jogokat a neki szolgálatilag alárendelt honvéd ügyészen, illetve ügyészi tisztben keresztül gyakorolta. A törvény 45. §-a szerint a honvéd ügyészek a honvéd igazságügyi tisztek – régebben hadbírák – állományából „vétetnek és osztatnak be” az illetékes parancsnokhoz. Az ügyészi tisztek - laikusként – az illetékes parancsnok alakulata tisztii állományából kerültek ki. A honvéd ügyészek az ügyészi tevékenységükön túl parancsnokuk mellett jogi-igazgatási feladatokat is elláttak.

A honvéd igazságügyi tisztek, korábban hadbírák állományába – ahonnan a honvéd ügyészek „vétettek” - az a végzett jogász kerülhetett, aki a jogtudományi államvizsga megszerzése után a honvédség személyi állományába került, s aki, mint hadbíró jelölt a hadbírói gyakornoki idő eltelte után az egységes bírói és ügyvédi vizsgáról szóló 1913. évi. LIII. tv-ben foglalt rendelkezések szerint sikeres bírói, majd hadbírói vizsgát tett. A hadbíró a kinevezésével együtt került a honvéd igazságügyi tisztek állományába. Kivételesen a hivatásos csapattisztek közül is néhányan ebbe az állománycsoportba kerülhettek, ha a megfelelő jogi végzettséget megszerezték, s a szükséges vizsgákat letették. A hadbírói megnevezés nem bírói beosztást takart, hanem csak azt, hogy az illető a honvéd igazságügyi tisztek állománycsoportjába tartozik. Csak a beosztásának elnyerése után derült ki, hogy mint a hadbírói kar tagja bírói vagy ügyészi beosztást fog ellátni. A kezdő honvéd bíró és a kezdő honvéd ügyész hadbíró főhadnagyi rendfokozatot viselt. Itt kell szólnom arról, hogy a honvéd igazságügyi tisztek a

csapatistektől eltérő rendfokozattal rendelkeztek. Ezek a rendfokozatok a következők voltak: hadbíró főhadnagy, hadbíró százados, hadbíró őrnagy, hadbíró alezredes, hadbíró ezredes, tábornok hadbíró és tábornok főhadbíró. A tábornok főhadbíró az altábornagyi rendfokozatnak felelt meg.

A katonai igazságszolgáltatással kapcsolatos összes igazgatási feladatot, ezen belül a honvéd igazságügyi tisztek, ügyészek, bírák, szolgálati, szakmai, igazgatási tevékenységének irányítását a honvédelmi minisztérium X. csoportjának 15/a és 15/b jelű osztályai végezték. Ide tartozott a honvéd igazságügyi tisztek személyügyi kérdéseinek megoldása is. A magyar honvéd igazságügyi tiszti kar – hadbírói kar – főnöke a korábbi gyakorlatnak megfelelően a honvédelmi minisztérium igazságügyi csoportfőnöke volt. 1914-ben ezt a beosztást Pap Kálmán tábornok, főhadbíró töltötte be. A Kbp. 1914. július 1-ei hatálybalépése idején a honvédigazgatás, valamint a honvéd igazságszolgáltatás területén összesen 85 hadbíró és 19 hadbíró jelölt szolgált.

A honvédelmi miniszter 1914. évi 4418/el. 15/a számú körrendeletében megállapította azon illetékes parancsnokok körét, akik a katonai büntetőeljárás során a hadosztálybíróságokhoz voltak utalva. Ezen illetékes parancsnokok mellett kezdték meg működésüket a honvéd ügyészek, illetve helyetteseik. A honvéd ügyészeket és helyetteseiket a már tárgyalt honvéd igazságügyi tisztek állományából a honvédelmi miniszter osztotta be az illetékes parancsnokhoz. Ennek megfelelően a honvéd ügyész került a hadsereg főparancsnoka, a hat honvédkerület parancsnoka, a kettő gyaloghadosztály, a kettő lovashadosztály parancsnoka, a kir. darabonttestőrés kapitánya és a csendőrség főfelügyelője szolgálati alárendeltségébe.

A legfelsőbb honvéd törvényszék mellé ugyancsak az igazságügyi tisztek közül „Ő Felsége” – a Kbp. 44. §-a alapján – honvéd koronaügyészt nevezett ki, aki a honvédelmi miniszternek volt alárendelve.

Mint már említettem az illetékes parancsnokok a nyomozásban nem vettek részt, a törvényben biztosított jogukat honvéd ügyész,

illetőleg ügyészi tiszt útján gyakorolták. A honvéd ügyésznek a büntető igazságszolgáltatási teendőket a legnagyobb gyorsasággal, az alaposság és pontosság sérelme nélkül kellett végeznie. Az illetékes parancsnokhoz érkezett feljelentéseket, bejelentéseket, tényvázlatokat a honvéd ügyészhez kellett továbbítani, aki az érkezett iratokat a saját ügyvitele szerint kezelte. Ha a feljelentésekkel kapcsolatban az illetékes parancsnoknak intézkedni kellett, a honvéd ügyész az iratokat bemutatta a parancsnoknak, s nevében elkészítette a szükséges határozatokat – a bűnvádi üldözés elrendelése, a feljelentés félretétele, a feljelentés más hatósághoz történő áttétele, fegyelmi eljárásra utalás -, s azokat az illetékes parancsnok aláírásával kiadta. Amennyiben a feljelentés alapján nyomozást kellett elrendelni, az illetékes parancsnok a honvéd ügyészt írásos parancsával a nyomozó eljárás megindítására utasította. A honvéd ügyész a szükséges nyomozási cselekmények – tanú és terhelt kihallgatások, szemle, házkutatás, lefoglalás, szakértő igénybevétele, jogsegély beszerzése, stb. – elvégzése után a befejezéstől számított 8 napon belül az iratokat az illetékes parancsnok elé terjesztette. Ezután a parancsnok döntött a nyomozás esetleges kiegészítéséről, a bűnvádi üldözés megszüntetéséről - amelynek oka lehetett bűncselekmény hiánya, büntethetőség hiánya, kívánat hiánya, kizárt vagy korlátozott beszámíthatóság, bizonyítottság hiánya, fegyelmi eljárásra utalás -, az eljárás esetleges felfüggesztéséről – betegség miatt, illetve a vádemelésről.

Amennyiben a vádemelés feltételei fent álltak, az illetékes parancsnok írásos utasítást adott a honvéd ügyésznek a vádirat megszerkesztésére, illetve annak az illetékes honvédbírósághoz való benyújtására.

A dandárbírósághoz az ügyészi tiszt a fentiekől eltérően az illetékes parancsnok vádparancsát terjesztette be a büntetésre vonatkozó indítványával együtt.

A honvédbíróságok ítélőbíróságai előtt a vádat a honvéd ügyész (ügyészi tiszt) képviselte.

A bírósági tárgyaláson az illetékes parancsnok nem vehetett részt.

A főtárgyaláson a honvéd ügyész a vád ismertetésén túl a bizonyító eljárás keretében indítványokat, észrevételeket tehetett, a vádat megváltoztathatta, kiterjeszthette, elejthette. A bizonyító eljárás befejezése után az ügyész perbeszédet tartott, melyben a bizonyító eljárás eredményét kifejtve a vádlott bűnösségének kérdésében állást foglalt. Ezután a bűncselekményt minősítette és a kiszabandó büntetésre indítványt tett.

A honvéd ügyész a honvédbíróság ítéletének kihirdetése után egyet nem értés esetén perorvoslással élhetett, illetve a vádlottnak a vád értelmében való elítélése esetén a perorvoslatról lemondhatott. Minden más esetben pl. a bejelentett perorvoslat visszavonásához vagy arról való lemondáshoz az illetékes parancsnok utasítására, illetve hozzájárulására volt szükség.

A fellebbezési tárgyaláson a honvéd ügyész részvétele kötelező volt.

Ha a honvéd ügyész az illetékes parancsnok valamely utasítását, rendelkezését vagy határozatát a törvényekkel, vagy más mértékadó szabállyal összeegyeztethetetlennek tartotta, úgy az ellen előterjesztéssel kellett élnie az illetékes parancsnokhoz. Ha az előterjesztést az illetékes parancsnok nem fogadta el, néhány esetet kivéve a honvéd ügyész köteles volt az illetékes parancsnok utasítását végrehajtani. A felelősséget ezután az illetékes parancsnok viselte. Azokban az esetekben, amikor az utasítást a honvéd ügyész nem volt köteles végrehajtani, az iratokat elbírálásra az illetékes parancsnok "felügyelésére" jogosult parancsnokához haladéktalanul fel kellett terjeszteni.

A csendőrkerületi parancsnokok mellett dandárbírói hatáskörbe tartozó ügyekben ügyészi (csendőr) tiszt működött. A nyolc csendőrkerület parancsnokság szárnyakra bontva volt utalva az illetékes dandárbíróihoz, mely bíróság ilyenkor mint csendőrbírói járt el. Például a szegedi II. számú csendőrkerület szegedi törzse és pótszárnya, valamint az I. szentesi és a II. nagybecskerekéri szárnya a Szegedi Dandárbíróihoz, a II. pancsovai, a IV. temesvári, az V. lugosi, a VI. orsovai, a VII. karánsebesi szárnya pedig a Lugosi Dandárbíróihoz volt utalva.

Abban az esetben, ha az elkövető hadosztály-bírószági hatáskörbe tartozó bűncselekményt követett el és nem volt tisztí beosztású, akkor az illetékes parancsnoki jogkört a területileg illetékes honvédkerület parancsnoka gyakorolta. Amennyiben az elkövető tiszt volt, akkor az illetékes parancsnok a csendőrség főfelügyelője volt és illetékes parancsnoki jogkörét a hozzá beosztott honvéd ügyészen keresztül gyakorolta. Ezekben az esetekben a bírósági eljárásra a honvédelmi miniszter 4418/el. 15a. számú körrendelete mellékletében meghatározott hadosztálybírószág volt illetékes. Például: a VI. székesfehérvári csendőrkerület 1. számú székesfehérvári, illetve a 2. számú soproni szárnyához tartozó tiszttel szemben a csendőrség főfelügyelője járt el, mint illetékes parancsnok, de ügyükben, éspedig a székesfehérvári szárny állományába tartozó tiszt ügyében a Budapesti Hadosztálybírószág, a soproni szárny állományába tartozó tiszt ügyében pedig a Pozsonyi Hadosztálybírószág döntött, mint csendőrbírószág.

A honvéd ügyész ügyészi munkáján túl, mint jogi előadó, köteles volt az illetékes parancsnok jogi-igazgatási tevékenységét segíteni, a rábízott ilyen jellegű feladatokat is ellátni.

A honvéd ügyészek ún. szakmai előjárója a honvéd koronaügyész volt. A honvéd koronaügyészt, s állandó helyetteseit a legfelsőbb honvéd törvényszék melletti ügyészi feladatok ellátására a király nevezte ki. A honvéd koronaügyész a legfelsőbb honvéd törvényszék mellett, attól függetlenül működött és a honvédelmi miniszternek volt alárendelve.

A honvéd koronaügyész feladata kétirányú volt, egyrészt a legfelsőbb honvéd törvényszék mellett részt vett a honvéd igazságszolgáltatásban, másrészt a honvédelmi miniszter részére ügyészi-igazgatási feladatokat látott el.

A honvéd koronaügyésznek a honvéd büntető igazságszolgáltatásban való részvétele szintén kétirányú volt. Egyrészt mint II. fokú ügyész kötelezően részt vett a honvéd hadosztálybírószágok ítéletei ellen benyújtott fellebbezések és semmisségi panaszok, illetve az illetékes parancsnok, vagy a honvéd bíróságok rendelkezései és végzései ellen bejelentett

felfolyamodások "fölött" a legfelsőbb honvéd törvényszék által tartott zárt üléseken, másrészt jelen volt a semmisségi panaszok elbírálására kitűzött tárgyalásokon. Mind a zárt üléseken, mind a tárgyalásokon a honvéd koronaügyész felszólalhatott, észrevételeket, indítványokat tehetett, indokolhatta előterjesztését.

A honvéd koronaügyésznek a honvéd büntető igazságszolgáltatásban való részvételének másik területe a jogegység érdekében, általa tett semmisségi panaszoknak a legfelsőbb honvéd törvényszékhez való benyújtása volt. A honvéd koronaügyész a dandár- és a hadosztálybíróságoknak azon jogerős ítéletei ellen, amelyek a törvény megsértésén vagy helytelen alkalmazásán alapultak a honvédelmi miniszter megbízásából, a jogegység érdekében semmisségi panasszal élhetett a legfelsőbb honvéd törvényszékhez. A semmisségi panasz tárgyalásán köteles volt részt venni.

A honvéd koronaügyész véleményezte a honvédelmi miniszter elé, a rögtönítélő eljárások során hozott és felterjesztett ítéleteket is.

A honvéd koronaügyész – mint már említettem - tevékenysége során a honvédelmi miniszternek volt alárendelve. Az alsóbb ügyészi „közegek” felé utasítási joggal nem rendelkezett. Észrevételeit, kifogásait, s az azokkal kapcsolatos indítványait, javaslatait a honvédelmi miniszter elé kellett terjesztenie, aki egyetértés esetén megtette a szükséges intézkedéseket.

A honvédelmi miniszter utasításának megfelelően a honvéd koronaügyész igazgatási feladatokat is ellátott. E minőségében, szemle keretében ellenőrizte a honvéd főparancsnoksághoz beosztott, valamint a honvéd főparancsnokságok alá nem tartozó illetékes parancsnokok honvéd ügyészeinek ügyészi, illetve ügyviteli munkáját. Itt kell megjegyezni, hogy a honvéd főparancsnokság honvéd ügyészei ellenőrizték a kerületparancsnokságokon, illetve a hadosztály-parancsnokságokon szolgálatot teljesítő honvéd ügyészek munkáját. A dandárparancsnokságokon működő ügyészi tiszteket pedig az illetékes honvéd ügyész ellenőrizte. Az ellenőrzésekről, szemlékről készített jelentéseket a honvéd koronaügyész véleményezte, majd azokat a honvédelmi miniszter elé terjesztette.

A honvéd ügyészek és az ügyészi tisztek által saját munkájukról készített kimutatásokat, jelentéseket, statisztikai összeállításokat szintén a honvéd koronaügyésznek küldték meg, aki azokat felülvizsgálat után összesítette, s véleményével ellátva a honvédelmi miniszter elé terjesztette. Ugyancsak ide terjesztette fel minden év március hó 15-éig a saját koronaügyészi munkájáról készített jelentést is.

Az első honvéd koronaügyész dr. Tóth István hadbíró ezredes volt. Őt e tisztségben 1916-tól dr. Nagy László hadbíró ezredes követte.

Mint már többször utaltam rá, a katonai bűnvádi perrendtartásról szóló törvény 1914. július 1-jén lépett hatályba. A hatályba lépés idején az első honvéd ügyészi beosztásokat név szerint - emlékezőként - a következő igazságügyi tisztek töltötték be:

- HM igazságügyi csoportfőnök, és egyben az igazságügyi tisztikar főnöke:
Pap Kálmán tábornok főhadbíró, később Hochenburger Antal tábornok főhadbíró;
- honvéd koronaügyész:
dr. Tóth István hadbíró ezredes; helyettesei: dr. Zandegiacomo Marzer Kálmán hadbíró ezredes és Molnár Aladár hadbíró őrnagy;
- honvédség főparancsnokának ügyésze:
dr. Pridafka József hadbíró alezredes; helyettese: Stupka László hadbíró százados;
- I. honvédkerületi parancsnok - Budapest - ügyésze:
dr. Telbisz Imre hadbíró őrnagy; helyettesei: dr. Gerő Mihály hadbíró százados és dr. Donovitz Tibor hadbíró főhadnagy; hadbíró jelölt: dr. Szmik Miklós zászlós;
- II. honvédkerületi parancsnok - Szeged - ügyésze:
Borbély Tibor hadbíró százados; helyettese: Dortsák Lajos hadbíró főhadnagy;

- III. honvédkerületi parancsnok - Kassa - ügyésze:
Karsa László hadnagy százados; helyettese: dr. Cziáky Ferenc hadnagy főhadnagy (ő írta "A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története" című 1924-ben kiadott művet); hadnagy jelölt: dr. Vitányi Iván zászlós;
- IV. honvédkerületi parancsnok - Pozsony - ügyésze:
dr. Szabó György hadnagy százados; helyettese: dr. Óvádi Mihály hadnagy főhadnagy és dr. Keresztúri Márton István hadnagy főhadnagy; hadnagy jelöltek: Juhász Géza hadnagy, dr. Csűrös Elemér zászlós és Lasser Géza zászlós;
- V. honvédkerületi parancsnok - Kolozsvár - ügyésze:
dr. Apáthy Jenő hadnagy százados; helyettese: dr. Cseh Mihály hadnagy főhadnagy; hadnagy jelöltek: dr. Losonczy István zászlós, Várnai Andor főhadnagy, Puskás Tibor zászlós;
- VI. honvédkerületi parancsnok - Zágráb - ügyésze:
dr. Sárpy István hadnagy százados; helyettese: Borota Broniszlav hadnagy főhadnagy; hadnagy jelöltek: dr. Perényi Ernő zászlós, Igalits Milán zászlós, Proházka Erik zászlós, Szilványi Károly zászlós, dr. Haraszkievicz Károly hadnagy;
- 20. honvéd gyaloghadosztály - Nagyvárad - parancsnokának ügyésze:
dr. Nagy Géza hadnagy százados;
- 41. honvéd gyaloghadosztály - Budapest - parancsnokának ügyésze:
dr. Pillitz Antal hadnagy százados;
- 5. honvéd lovashadosztály - Budapest - parancsnokának ügyésze:
Szöllősi János hadnagy százados;

- 11. honvéd lovashadosztály - Debrecen -
parancsnokának ügyésze:
Mánya Márton hadbíró százados;
- csendőrség főfelügyelőjének ügyésze:
Erdélyi Sándor hadbíró őrnagy.

Ezek után vetődik fel az a kérdés, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia közös hadseregéhez tartozó magyar alakulatok állományában szolgálatot teljesítő katonákkal szemben bűncselekmény elkövetése esetén milyen felhatalmazás alapján ki járhatott el, s tettükért melyik bíróság előtt feleltek.

A közös hadseregbe tartozó magyar katonákkal szemben lefolytatott büntetőeljárás szabályairól az 1912. évi XXXII. törvény rendelkezik. Ez a törvény majdnem szó szerint megegyezik a Kbp. szövegével, azzal az eltéréssel, hogy az illetékes parancsnokok mellé felveszi a matrózkar parancsnokát, valamint a tengerészeti parancsnokot. A bűnügyekben eljáró ügyész neve nem honvéd ügyész, hanem katonai ügyész volt, akit ha törzstiszt volt, akkor Ő Felsége, ha nem, akkor a hadügyminiszter nevezett ki. A legmagasabb ügyészi funkciót a katonai vezérügyész látta el, akit szintén Ő Felsége nevezett ki. A büntető bíráskodást a közös hadseregben a hadseregi bíróságok - dandárbíróság, hadosztálybíróság -, a haditengerészetnél a matrózkar bíróságok és a tengernagyi bíróság gyakorolták. A legmagasabb bírói fórum a legfelsőbb katonai törvényszék volt.

Természetesen ez a felosztás csak a közös hadsereg magyar alakulataira és a magyar haditengerészeti egységekre vonatkozott csak, ezért a törvény, mint illetékes parancsnokot a közös hadsereg főparancsnokát már nem ismerte.

Az eddig ismertetett katonai igazságügyi rendszer ebben a formában valójában csak az I. Világháború kitöréséig működött. A háborúban a honvéd bíráskodás nagy része a hadrakelt seregek egészen különleges szervezeteire szállt át. A mögöttes ország részben az újonnan felállított dandárbíróságok közül csak azok kezdték meg

működésüket, amelyek a hadosztálybíróságok székhelyein voltak elhelyezve. Ennek megfelelően a háború befejezéséig teljes körű honvéd ügyészi tevékenység csak az ország határain belül a hadosztálybíróságok mellé rendelt parancsnokságokon, elsősorban a honvédkerületeknél folyt.

A háborúban harcoló hadrakelt seregeknél indított és lefolytatott büntető eljárásokat a Kbp. a hadi viszonyoknak megfelelően a békeidőtől eltérően szabályozta, s a szabályzásnál döntő súllyal lépett előterébe az a követelmény, hogy a büntető eljárásokat gyorsan folytassák le a lehető legkevesebb adminisztráció igénybevételével. Ezen – az általánostól eltérő – szabályok alkalmazására a csapatoknak a mozgósítási állomás elhagyásának időpontjától a leszerelés időpontjáig terjedő időszakban kerülhetett sor.

A hadrakelt seregeknél az illetékes parancsnok:

- a hadosztályparancsnok,
- a hadtestparancsnok,
- a hadseregparancsnok,
- a hadsereg hadtápparancsnokságának főnöke,
- a hadsereg főparancsnok.

Az illetékes parancsnokhoz büntetőeljárások lefolytatására nyomozásvezetői, tárgyalásvezetői és a honvéd ügyészi teendők ellátására honvéd igazságügyi tiszteket kellett beosztani. Az illetékes parancsnok ezen tisztek közül jelölte ki, hogy az adott esetben ki lesz a nyomozásvezető, ki a honvéd ügyész és ki a tárgyalásvezető. Szükség esetén az az igazságügyi tiszt is megbízható volt a tárgyalás vezetésével, aki a bűnügyben előzőleg a nyomozást vezette. Abban az esetben, ha az illetékes parancsnoknak nem állt rendelkezésére szakképzett igazságügyi tiszt, s esetleges hiányuk gátolta volna az ügyintézést, mind a nyomozásvezetői, mind a honvéd ügyészi, mind pedig a tárgyalásvezetői funkció ellátásával katonai állományú tiszteket is megbízhatott.

A hadrakelt seregeknél a büntetőeljárás lefolytatása egyszerűsített formában történt. Kerülve minden formaságot, az

illetékes parancsnok utasítására a nyomozást a nyomozásvezető - tehát nem honvéd ügyész - végezte. A nyomozások során csak a legszükségesebb nyomozási cselekményeket végezték el. A vádemelést az illetékes parancsnok parancssal rendelte el, s a parancsot ahhoz az igazságügyi tiszthez intézte, akit a vád képviselőjére honvéd ügyészül esetenként kijelölt. A vádemeléssel egy időben az illetékes parancsnok kijelölte azt az igazságügyi tisztet is, aki a főtárgyaláson tárgyalásvezetőként fog működni.

Az általában nem nyilvános bírósági tárgyalás szintén egyszerűsített formában az illetékes parancsnok utasítására összeülő tábori haditörvényszék előtt folyt. Ezek a háborúnak megfelelő mozgó haditörvényszékek az illetékes parancsnoksága szerint voltak megjelölve.

Az általuk hozott ítéletek ellen rendes perorvoslatnak nem volt helye. Az ítéletek csak akkor váltak jogerőssé, ha azokat az illetékes parancsnok megerősítette. A halálos ítéletet csak hadrakelt seregek legfőbb parancsnoka erősíthette meg.

Tudomásom szerint 1914 augusztusa és 1918 októbere között a hadrakelt seregeknél összesen 23 hadosztályparancsnoki vagy ennél magasabb szintű illetékes parancsnoknak volt joga katonáival szemben azok bűnügyében eljárni.

3. 1918 és 1920 között

Mint ismeretes 1918 októberében az Osztrák-Magyar Monarchia az antant hatalmaktól végleges vereséget szenvedett úgy, hogy területén – így Magyarországon sem – ellenséges katona nem állomásozott. Ezután kitört az őszirózsás forradalom. Október végén, illetve novemberben megalakult Nemzeti Tanácsok kiáltványai, a téves helyzetértékelés miatt a katonailag védtelen Magyarország területét megtámadó cseh és szerb csapatok hadműveletei, illetve Erdély egy részének a román csapatok által történt megszállása a történelmi Magyarország teljes összeomlásához vezetett. Az összeomlás következtében támadt zűrzavar a honvédelmi igazgatás területén is megmutatkozott. 1918 novemberében hozzávetőleg 700000,

decemberben további 500000 katonát szereltek le úgy, hogy fegyvereiket a frontról nem hozhatták be Magyarországra. 1918 végére csak 30000 katona maradt fegyverben. A honvédelmi, illetve később a hadügyminisztérium működött ugyan, de ez a működés csak formális volt, valójában a honvédelmi igazgatás is összeomlott. Jellemző az akkori állapotokra, hogy mindösszesen csak 9 napig – 1918. október 31. - november 8. – hivatalban lévő Linder Béla honvédelmi miniszter kinevezésekor kijelentette, hogy „Nem kell hadsereg többé. Soha többé nem akarok katonát látni.” Linder hadügyminiszter később sem tagadta meg teljes dilettantizmusán alapuló elveit. 1918. november 3-án napi parancsában ugyanis elrendelte, hogy a frontról hazatérő magyar katonák csak fegyver és felszerelés nélkül léphetnek az ország területére. Így az a helyzet állt elő, hogy a fegyver nélkül hazatért és leszerelt magyar katonák szétszéledtek, s ugyanakkor a monarchia volt hadseregének nem magyar részét az éppen ekkor alakuló utódállamok egyben tartották, s rövid idő alatt belőlük és a már meglévő csapataikból egy új, gyorsan bevethető, nemzeti-nacionalista hadsereget kovácsoltak össze. A Linder-féle parancs alapján Magyarország katonailag védtelen maradt, s nem csoda, hogy rövid pár hónapon belül a környező országok új hadseregei az ország nagy részét megszállták, s ezzel mintegy konkrét alapot adva különböző jegyzékek területi követeléseinek megfogalmazására, majd pedig a trianoni békediktátumnak az ország területét megcsonkító rendelkezéseire.

A megmaradt és szét nem széledt 30000 katona többsége a Budapesti Honvédkerület állományába tartozott, s csak ezen honvédkerület parancsnokának fennhatósága mellett működött honvéd ügyész, akinek a megnevezése 1918 végétől Budapesti Magyar Kerületparancsnokság katonai ügyésze volt. A honvéd koronaügyész neve legfelsőbb magyar katonai főügyészre változott. Természetesen a budapesti honvédkerület mellett működő honvédbíróságok is „magyar” megnevezést kaptak, s új megjelölésük a következő volt: Budapesti Magyar Hadosztálybíróság, illetve Budapesti Magyar Dandárbíróság. A legfelsőbb honvéd törvényszék

neve is megváltozott, és pedig Legfelsőbb Magyar Katonai Törvényszékre.

A csehszlovák hadsereg 1918. decemberében, a román pedig 1919. márciusában a már elfoglalt országrészek felől újabb támadást intézett Magyarország ellen. Ennek során újabb jelentős területeket szereztek meg, s 1919. március 20-án ezen megszerzett területek átadása érdekében az antant misszió budapesti vezetője a francia Vix alezredes jegyzéket nyújtott be a kormányhoz. A jegyzék hatására a kormány lemondott, s a hatalmat átadta az időközben egyesült kommunista és szociáldemokrata pártnak. Ennek eredményeként 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot, s forradalmi kormányzó tanács alakult. A forradalmi kormányzó tanács a jegyzékben foglaltakat visszautasította, s a külső támadások visszaverése érdekében hadseregszervezésbe kezdett.

A forradalmi kormányzó tanács 1919. április 12-én kiadta a LIII. számú rendeletét. A rendeletnek megfelelően forradalmi katonai törvényszékeket állítottak fel az újonnan megalakult, illetve alakuló hadosztályok és dandárok székhelyein. A katonai (honvéd) ügyész szerepét a vádbiztos vette át, akit a katonák a katonaviseltek, a munkások és a földművesek soraiból választottak. A vádbiztosi működés nem volt képesítéshez kötve.

A forradalmi katonai törvényszék csak katonával és annak parancsnokaival szemben járhatott el s csak azon bűncselekmények miatt, melyeket az említett LIII. számú rendelet felsorolt.

A Tanácsköztársaság által szervezett Vörös Hadsereg ellentámadásának – valójában honvédő háborújának – megindulásával 1919. május 7-től a harcoló alakulatoknál is működtek forradalmi katonai törvényszékek. A forradalmi katonai törvényszékek hatáskörébe tartozó ügyekben sem alakszerű nyomozó eljárásnak, sem vádirat benyújtásának nem volt helye. Az egész eljárás elejétől végéig félbeszakítás nélkül a katonai forradalmi törvényszék előtt folyt. A katonai ügyészi teendőket ellátó vádbiztos a vádat szóban adta elő, s a bizonyítékok előteremtéséről is ő gondoskodott. Indítványai megtétele, valamint a védő és vádlott utolsó szó jogán történő meghallgatása után a katonai törvényszék

ítéletet hozott, amely lehetett halálos is. Az ítéleteket azonnal végre kellett hajtani, ellenük nem volt jogorvoslat.

A forradalmi kormányzó tanács 1919. június 11-én kiadott CXV. számú rendelete lehetővé tette a katonai törvényszékek ítéleteinek megtámadását. Az ítéletek elleni panaszok elbírálására Budapesten felállították az Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszéket. Panasszal csak a vádbiztos, a vádlott és a védője élhetett. A rendelet szerint az Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszék mellett vádbiztos - fellebbviteli ügyész – nem működött, a panasz elintézésénél a bíróság eljárási szabályokhoz nem volt kötve.

A forradalmi katonai törvényszékek felállításáról és azok előtt folyó eljárásról szóló rendeletet a forradalmi kormányzó tanács 1919. május 17-i XCIV. sz. rendeletével módosította, melynek lényege az, hogy a vádbiztost ezentúl nem választották, hanem őt a hadügyi népbiztos nevezte ki.

A Kbp. alapján felállított korábbi honvéd bíróságok működése ez időben megszűnt, de szervezeti kereteik megmaradtak.

Miután az országot külső hatalmak megszállták, 1919. augusztus 6-án a Magyar Tanácsköztársaság forradalmi kormányzó tanácsa lemondott és a hatalmat a Peidl kormánynak adta át. Hat nappal később az ország vezetését a Friedrich kormány vette át. Mindkét kormány intézkedett a Vörös Hadsereg leszerelésére, s megszüntette a már augusztus 3-a óta működését felfüggesztő forradalmi katonai törvényszékeket, s kimondta, hogy a még megmaradt hadseregre az 1918. október 30-a előtti szabályok érvényesek.

Ezt megelőzően 1919. július 6-án Szegeden Horthy Miklós, mint az ottani Károlyi Gyula vezette kormány hadügyminisztere rendeletet adott ki a Nemzeti Hadsereg felállítására. A felhívás alapján mintegy 1000-1300 fő jelentkezett ebbe a hadseregbe. 1919. augusztus 19-én a nemzeti hadseregen belül létrehozták a fővezérséget, amely a hadügyminisztériumból kiválva önálló parancsnokságként működött. 1919. szeptember 1-jén katonai körletparancsnokságok néven újrászervezték az addig nem működő

honvéd kerület-parancsnokságokat. Ezek a parancsnokságok először Siófokon, Szombathelyen és Kaposváron, majd Szegeden és Miskolcon, november 1-jén Székesfehérváron alakultak meg. A budapesti katonai körletparancsnokság a román csapatok kivonulása után jött létre. A szerb csapatok kivonulása után a kaposvári körletparancsnokságot Pécsre helyezték.

Mind a körletparancsnokságokon, mind pedig a fővezérségen működött akkor katonai ügyésznek nevezett honvéd ügyész. A legfelsőbb honvéd törvényszék mellé rendelt honvéd koronaügyész neve először legfelsőbb katonai ügyészre, majd 1920. április 11-től katonai koronaügyészre változott. A honvéd bíróságok a katonai körletparancsnokságok székhelyén változatlan formában újra kezdték tevékenységüket. Ezek a névváltoztatások nem törvénymódosítással, hanem különböző rendelkezésekkel történtek. Ezen rendelkezések megváltoztatták az igazságügyi tisztek rendfokozati megnevezését is, s a hadbírói karba való tartozásra utalás a konkrét rendfokozat mögé került. Pl.: hadbíró ezredes helyett, ezredes hadbíró lett a rendfokozati megjelölés.

A honvéd (katonai) ügyészek a Kbp-ben meghatározott munkájukat a körletparancsnokok, a magasabb parancsnokok és a fővezérség irányítása mellett végezték. A fővezérség elnöki IV. (ügyészi) csoportja látta el a fővezérségen adódó jogi-igazgatási feladatokat, illetve e csoport felügyelte a körletparancsnokságokon működő katonai ügyészek tevékenységét. Ebből következően a katonai ügyészek sem maradhattak ki az 1919-1920. évi megtorlásokból, hisz az 5940/1919. ME. sz. rendelet alapján katonákkal és polgári személyekkel szemben folytatott és 1919. augusztus 12-én bevezetett gyorsított bűnvádi eljárások, valamint 1919. augusztus 20-án és szeptember 20-án, illetve a Nemzeti Hadseregnek Budapestre történő bevonulása után november 14-én bevezetett statáriális eljárások során a halálbüntetésekre vonatkozó indítványaik megtételekor irányadónak tekintették, s döntő súllyal vették figyelembe az akkor kiadott és a megtorlásokat célzó fővezérségi rendeleteket.

Itt kell megemlíteni ugyanakkor azt is, hogy a megtorlások során hozott halálos ítéletek, majd ennek kapcsán végrehajtott kivégzések döntő többsége minden eljárási formát – tehát katonai ügyészi tevékenységet is – nélkülöző, úgynevezett „népítélet” formájában történt.

A Nemzeti Hadsereg 1919. november végére 56000, 1920. februárjára 100000 főre duzzadt. Természetesen a 100000 fő nemcsak a csapatalakulatoknál tevékenykedett, hanem ebbe a létszámba tartoztak a katonai karhatalmi alakulatoknál, a polgárőrségnél, valamint a csendőrségnél, a határőrségnél és a vámőrségnél szolgálatot teljesítő katonák is.

A Nemzeti Hadsereg létszámának emelkedésével a katonai fegyelem erősen meglazult, a katonai körletparancsnokság székhelyein működő honvédbíróságoknak egyre több ügyben kellett eljárni. Ez maga után vonta azt is, hogy a katonai ügyészek munkája is megnőtt. Példaként említhetem, hogy a budapesti katonai körletparancsnokság katonai ügyésze 1920. február 23-a és július 22-e között összesen 492 tiszt ellen emelt vádat a Budapesti Hadosztálybíróságnál. A többi katonai körletparancsnokságokon működő katonai ügyészek ez időben az illetékes honvédbíróságok előtt 600-700 bűnügyben emeltek vádat, többségükben szökés, parancs iránti engedetlenség miatt.

A Nemzeti Hadsereget 1920. április 1-jén átszervezték, megszűnt a fővezérség, helyét a vezérkar vette át. Ez év április 20-ától a hadügyminisztérium neve Honvédelmi Minisztériumra változott és a minisztérium elnöki 13. osztálya vette át a katonai büntető igazságszolgáltatás irányítását.

4. 1920 és 1938 között

Magyarország vonatkozásában az első világháborút lezáró trianoni békeszerződést 1920. június 4-én írták alá. Rendelkezései katasztrofálisak voltak az országra nézve. A békeszerződés értelmében a történelmi Magyarország megszűnt, az ország területének 2/3-át elvesztette. Még ennél is súlyosabb

következménye volt viszont az, hogy rendelkezései következtében közel 3 millió magyar került a szomszédos országokba. A területvesztés, valamint a magyarság szükségtelen szétdarabolása már a békeszerződés megkötése pillanatában magában hordozta a szomszédokkal való ellenségeskedés csíráit.

A békeszerződés értelmében Magyarország hadseregének létszáma 35000 fő lehetett és ez a hadsereg vezérkarral nem rendelkezhetett. A békeszerződés megkötése után most már hivatalosan is megalakulhattak a katonai körletparancsnokságok, melyeket 1-től 7-ig számoztak, és a parancsnokságok elhelyezése alapján nevezték el őket, így az 1. számú Budapesten, a 2. számú Székesfehérváron, a 3. Szombathelyen, a 4. Pécsen, az 5. számú Szegeden, a 6. számú Debrecenben, a 7. számú Miskolcon alakult meg. A meglévő honvéd alakulatok személyi állománya ezen körletparancsnokságokhoz tartozott.

Bár a Kbp. nem módosult, de értelmezése szerint katonai ügyészek csak a körletparancsnokok mellett és a HM VI. osztálya mögé rejtett vezérkarnál működtek.

A honvéd bírósági rendszer sem változott, de a trianoni békekötés után egyenlőre a nemkívánatos félreértések elkerülése végett a hadosztály- és a dandárbírósági elnevezéseket meg kellett változtatni. 1921. február 16-án legfelsőbb elhatározással rendeleti úton a hadosztálybíróságok nevét katonai törvényszékekre, a dandárbíróságok nevét pedig katonai alsóbíróságokra változtatták azzal, hogy a katonai törvényszékek székhelyein - melyek tudvalevőleg a katonai körletparancsnokságok székhelyei voltak - kívül új katonai alsóbíróságok nem állíthatóak fel. Ennek két indoka volt. Egyik az, hogy azoknak a vétségeknek, amelyeket a törvény „dandárbíróság” elé utalt, legnagyobb része bírósági eljárás mellőzésével, fegyelmi úton is megtorolható volt, másik pedig az, hogy a dandárbíróságok melletti vádhatósági szervezet a hadbírói karba nem tartozó ügyészi tiszt működése a gyakorlatban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter által 1921-ben kiadott 5643. számú közös rendelet a csendőrség felügyeletét a két

minisztérium között megosztotta, s a csendőrséget a honvéd körletparancsnokságoknak megfelelően 7 kerületre osztotta fel. Büntetőjogi szempontból a csendőrök katonának minősültek. Az 1921. évi 6200. ME. sz. rendelet, a pénzügyi tárca keretében létrehozta a vámőrséget. A vámőrség tagjai a Nemzeti Hadsereg létszámából „kivezényelt” katonák voltak, s büntetőbíráskodás szempontjából ők is katonának minősültek. Mind a csendőrség, mind pedig a vámőrség tagjai által elkövetett bűncselekmények kivizsgálása vonatkozásában az illetékes parancsnoki jogkört a területileg illetékes katonai körletparancsnok gyakorolta. Természetesen ezt a feladatot a hozzá beosztott katonai ügyész útján látta el.

Ez időben a katonai ügyészi munkát a Nemzeti Hadseregbe újonnan felvett és kinevezett igazságügyi tisztek végezték, mert 1921. november 1-ei hatállyal az első honvéd ügyészi kinevezések felsorolásakor bemutatott akkori honvéd ügyészeket kivétel nélkül nyugállományba helyezték. Később közülük többen visszakerültek a honvédséghez. 1921. december 30-án hirdették ki a magyar királyi honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvényt. A törvény a kihirdetés napján lépett hatályba. Alapvető rendelkezései a trianoni békeszerződésben foglaltaknak megfelelően határozta meg a m.kir. honvédség rendeltetését, létszámát, személyügyi viszonyait. Ennek megfelelően a katonai körletparancsnokságokon szolgálatot teljesítő katonai ügyészek, hogy ne terheljék a "harcos" katonák létszámát - hisz az 35000 főben volt meghatározva -, a törvény 41. §-a értelmében az igazgatási alkalmazottak kategóriájába kerültek. A közigazgatási alkalmazottakra - így az ügyészekre is - személyügyi, fegyelmi, büntetőjogi tekintetben a honvédség tagjaira fennálló szabályokat kellett alkalmazni. A közigazgatási alkalmazottak valójában fegyver nélküli hadseregi alkalmazottak voltak. Ebbe a kategóriába egyébként 2583 tiszt tartozott.

A honvédelmi miniszter 1922. január 16-án elrendelte, hogy a fegyveres erökhöz tartozó minden csapatot, intézményt és egyéb alakulatot a m.kir. honvéd névvel jelöljenek meg. A katonai körletparancsnokságok ettől kezdve a m.kir. körletparancsnokság

nevet viselték. A névváltoztatás természetesen érintette a katonai igazságszolgáltatást is. A katonai törvényszékből és a katonai alsóbíróságból honvédtörvényszék, illetve honvéd alsóbíróság lett. A katonai ügyészből és a katonai koronaügyészből ismét honvéd ügyész, illetve honvéd koronaügyész lett. A m.kir. honvédségről szóló törvényt 1922. február 22-én módosították. A módosításnak megfelelően a honvédelmi miniszter 5000/1922. számú körrendeletében az eddigi fegyver nélküli alkalmazottakat - így az összes igazságügyi tisztet - rangosztályba sorolt közigazgatási alkalmazottnak minősítette.

A rangosztályok a közvetkezők voltak:

- vezértanácsnok-bíró (ügyész) IV. rangosztály, tábornoki rangnak felelt meg;
- főtanácsnok-bíró (ügyész) V. rangosztály, ezredesnek felelt meg;
- tanácsnok-bíró (ügyész) VI. rangosztály, alezredesnek felelt meg;
- altanácsnok-bíró (ügyész) VII. rangosztály, őrnagynak felelt meg;
- főelőadó-bíró (ügyész) VIII. rangosztály, századosnak felelt meg;
- előadó-bíró (ügyész) IX. rangosztály, főhadnagynak felelt meg.

A trianoni békeszerződés rendelkezéseit szem előtt tartva, 1923. nyarára kialakult a m.kir. honvédség szervezete. Az 1923. június 16-án a honvédelmi miniszter által kiadott 12000/Eln.1. számú körrendelet megállapította, hogy a m.kir. honvédség csapatalakulatokból, továbbá hatóságokból és intézetekből; személyi állománya pedig katonákból - 1750 tiszt, 2324 tiszthelyettes, 30916 közlegény - és honvédségi közalkalmazottakból - 1300 fő - áll.

A csapatalakulatok magasabb egységei a vegyesdandár parancsnokságok lettek. Ennek megfelelően 1923. augusztus 1-jén a 7 honvéd körletparancsnokság székhelyén ugyanazzal a számozással megalakultak a vegyesdandár parancsnokságok. Egy-egy

vegyesdandár parancsnokság törzsének személyi állománya 10 tisztből, 6 közkatonából és 8 rangosztályba sorolt honvéd közigazgatási alkalmazottból állt. A közigazgatási alkalmazottak V-VIII. rangosztályba voltak sorolva. A honvéd ügyészek a VIII. rangosztályba kerültek, az ügyészhelyettesek pedig a IX. rangosztályba.

A honvédelmi minisztérium katonai igazságszolgáltatást irányító elnöki 13. osztályán is kivétel nélkül rangosztályba sorolt közigazgatási alkalmazottak tevékenykedtek, az osztályvezető vezértanácsnok-bírói címmel rendelkezett. Az osztályvezető beosztásának említésekor mellőzték azt a megállapítást, hogy ő egyben a honvéd igazságügyi tisztikar (hadbírói kar) főnöke is. Mivel a csapatalakulatok legmagasabb egysége a vegyesdandár parancsnokság volt, így értelemszerűen a hatályban lévő Kbp. szerint az illetékes parancsnoki jogkört a vegyesdandár parancsnok gyakorolta. Ez gyakorlatilag - mivel a háború előtti dandárok már nem működtek - egy, a Kbp. szerinti összevont hadosztálydandárparancsnoki jogkörnek felelt meg.

A minisztériumban működő hadsereg főparancsnoknak is volt illetékes parancsnoki jogköre azon katonákkal szemben, akik nem tartoztak valamelyik vegyesdandár parancsnokság személyi állományába.

Mivel a Kbp-t e tekintetben az 1914-ben történt hatálybalépés óta nem módosították, így az illetékes parancsnokok – vegyesdandár parancsnok, hadsereg főparancsnok – a büntető eljárások során jogait az alárendeltségükbe tartozó honvéd ügyész útján gyakorolták. A vegyesdandár parancsnokok, mint illetékes parancsnokok a székhelyeiken működő honvéd bírósághoz, a hadsereg főparancsnoka pedig mint illetékes parancsnok a Budapesti Hadosztálybírósághoz volt utalva.

Mint már arra a korábbiakban utaltam, 1921. februárjában a külföldi hatalmak részéről történő esetleges félreértések elkerülése végett, a honvédbíróságok elnevezését megváltoztatták a hadosztálybíróságok nevét katonai törvényszékre, a dandárbíróságokét pedig katonai alsóbíróságra. 1922. januárjában a

"katonai"-ból ismét "honvéd" lett, így 1925. áprilisáig a katonai igazságszolgáltatás területén honvéd törvényszékek és honvéd alsóbíróságok működtek, kerülve egy-egy csapattestire vonatkozó megnevezést.

Az 1925. május 30-án hatályba lépő 1925. évi XIII. törvénycikk a fentieket figyelembe véve módosította a honvédség igazságügyi szervezetét. A törvény szerint a Kbp. által - de csak is a Kbp. által - eddig ismert dandárbíróságokat megszüntették és a katonai bűnvádi perrendtartásnak minden, kizárólag a dandárbíróság szervezetére, megalakítására és eljárására, valamint a hozzá utalt illetékes parancsnokra és az ügyészi tisztre, továbbá ezek eljárására vonatkozó rendelkezéseit hatályon kívül helyezték. A hadosztálybíróság elnevezés helyébe most már hivatalosan is a honvéd törvényszék elnevezés lépett. Mivel hadosztálybíróságok csak a vegyesdandár parancsnokságok székhelyein működtek, így értelemszerűen a honvéd törvényszékek is a vegyesdandár parancsnokságok székhelyein folytatták tovább működésüket. A honvédség főparancsnoka, mint illetékes parancsnok az 1. Budapesti Vegyesdandárparancsnokság mellett működő honvéd törvényszékhez volt utalva.

A honvéd ügyész helyzetén e törvény nem változtatott, illetve áttételesen hatáskörét bővítette azzal, hogy az eddig nagy ritkán az ügyészi tiszt által gyakorolt jogkör is a honvéd ügyészre szállt, aki továbbra is rangosztályba sorolt közigazgatási alkalmazottként tevékenykedett az illetékes vegyesdandár-parancsnokának alárendeltségében.

Hosszan tartó - 1921-től - előkészületi munka utána az Országgyűlés 1930-ban elfogadta a Katonai Büntető Törvénykönyvről - Kbtbk. - szóló II. törvényt. E törvény váltotta fel a közjog által soha el nem ismert, 1855-ben kiadott osztrák katonai büntető törvénykönyvet. A törvény életbeléptetéséről szóló 1930. évi III. tv. a hűtlenség büntette és vétsége vonatkozásában módosította a Büntető Törvénykönyvről szóló 1878. évi V. törvényt, valamint egyes eljárási cselekmények vonatkozásában a katonai bűnvádi perrendtartásról szóló törvény rendelkezéseit.

Ennek megfelelően megállapította, hogy illetékes parancsnoki jogkörrel a vegyesdandár parancsnoka, illetve a honvédség főparancsnoka rendelkezett. Az illetékes parancsnok jogait kizárólag a honvédség főparancsnoka gyakorolta, ha az elkövető az 1930. évi III. törvény 60-68. §-aiba ütköző hűtlenség büntetettét vagy vétségét katonai titok tekintetében követte el.

Az illetékes parancsnokok mellett a Kbp-nek megfelelően továbbra is működtek honvéd ügyészek. Az illetékes parancsnok nevében ők végezték a bünvádi eljárás keretében a nyomozást, illetőleg az illetékes parancsnok utasítása alapján a vádemelést.

Az illetékes parancsnokok között a törvény nem sorolta fel a folyami erők szemlélőjét, a csendőrség főfelügyelőjét, a csendőrkerületek parancsnokát, a vám (határőr) kerületek parancsnokát, mert ezeket a parancsnokokat a trianoni békediktátum írásos rendelkezései katonai parancsnoknak nem ismerte el. Annak ellenére, hogy ezen parancsnokoknak a törvény nem biztosított illetékes parancsnoki jogkört, a békediktátumot figyelmen kívül hagyva, rejtve mégis eljártak alárendeltjeik bűnügyeiben, sőt honvéd ügyésszel is rendelkeztek.

A Szövetséges Katonai Ellenőrző Bizottság működését 1927-ben befejezte. Ettől kezdve titokban ugyan, de megindult a hadsereg hadrendjének átszervezése. A csendőrségnél, a rendőrségnél, a vámőrségnél, a határőrségnél, a folyami őrségnél, valamint a légügyi hivatalnál rejtett alakulatokat, csapatrészeket állítottak fel, s ezen alakulatok létszáma 1930-ra 20385 fővel, 1932-33-ban 33000 fővel, 1938-ra 50000 fővel haladta meg a trianoni békeszerződésben megállapított 35000 fős létszámot. A honvéd ügyészek helyzete és szerepe az eltelt évek alatt ugyanakkor semmit nem változott. A csapatoknál illetékes parancsnoki jogköre továbbra is a vegyesdandár parancsnoknak, illetve a honvédség parancsnokának volt, s a hozzájuk beosztott ügyészek közigazgatási alkalmazottként látták el feladataikat.

A honvédség főparancsnokának ügyésze 1927 és 1934 között dr. Ribiczey József főtanácsnok ügyész volt. Őt e beosztásban dr. Karsai Krantz Dezső ezredes hadbíró követte. A honvéd

koronaügyész teendőit pedig 1926-tól dr. Kraus Kálmán főtanácsnok ügyész, 1934-től 1936. május 1-éig dr. Ribiczey József ezredes hadbíró, 1939-ig pedig dr. Karkis Kornél ezredes hadbíró látták el.

A katonai büntető igazságszolgáltatás egészét továbbra is a HM elnöki D osztály II. csoportfőnöki 13. osztálya, később az elnöki B csoport 13. osztálya szervezte és irányította. Az osztályt 1927-től 1935-ig dr. Németh Alajos vezértanácsnok bíró vezette.

A rangosztályba sorolt közigazgatási alkalmazottak közül 1934-ben a honvéd igazságügyi tisztek kiváltak, s a katonaaállományon kívüli tisztek csoportjába kerültek. Ezzel visszanyerték régi rendfokozataikat is: úgymint tábornok hadbíró, ezredes hadbíró stb.

1936-ban mind a honvédelmi minisztérium elnöki B csoport 13. osztálya élén, mind pedig a honvédség főparancsnoka ügyészenek személyét illetően változás történt. 1936 és 1937 között az osztályvezető és egyben a hadbírói tiszti kar főnöke dr. Szeitei László tábornok hadbíró lett. A honvédség főparancsnoka ügyészenek teendőit 1936-ban dr. Démy Gerő Mihály ezredes hadbíró, 1937 és 1939 között dr. Moesz Károly alezredes hadbíró látta el. A honvéd koronaügyész 1939-től dr. Karsai Krantz Dezső ezredes hadbíró volt.

A honvédség fejlesztésének megfelelően 1938. október 1-jén a vegyesdandár parancsnokságok székhelyeiken hadtestparancsnokságokká alakultak át. Természetesen a hadtestparancsnokok illetékes parancsnoki jogkörrel rendelkeztek. A hadtestek száma 1940-re 10-re emelkedett a már meglévő 7 hadtest mellé, a revízió folytán Magyarországhoz visszacsatolt országrészekben 1939-ben felállították Kassán a VIII. és 1940-ben Kolozsváron a IX. hadtestet. Emellett 1940 tavaszán Szolnokon megalakult az ún. gyorshadtest is. 1938. október 1-jén a csendőrség, 1939-ben a határőrség teljes személyi állománya visszakerült a honvédelmi minisztérium kötelékébe. 1938-ban megalakult a m.kir. légierőparancsnokság.

1939. októberében három hadsereg parancsnokságot állítottak fel, ezek a hadsereg parancsnokságok fogták össze a hadtesteket. A

hadsereg parancsnokok nem rendelkeztek illetékes parancsnoki jogkörrel. Természetesen mind Kassán, mind pedig Kolozsváron az új hadtestparancsnokság mellett egy-egy honvéd törvényszék is létrejött.

A HM elnöki 13. osztályának élén is változás történt. 1938-tól az osztályt 1942. augusztus 1-jéig dr. Ambrózy Árpád tábornok hadbíró vezette. A honvédség főparancsnoka ügyészének teendőit 1940-tól dr. Szücs Sándor ezredes hadbíró látta el.

A honvédség főparancsnoksága 1940. március 1-jén megszűnt, helyét a honvéd vezérkar vette át. A honvédség főparancsnokának jogai, így illetékes parancsnoki jogköre is a honvéd vezérkar főnökére szálltak át.

A honvédelmi minisztériumnak, valamint a honvédség felső vezetésének a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvény alapján történt átszervezése következtében beállott változásokra tekintettel, illetve amiatt, hogy most már meg lehetett nevezni azokat az illetékes parancsnokokat is, akiknek katonai parancsnoki minőségét a trianoni békediktátum nem ismerte el, az 1940. évi IX. törvény 4. §-a módosította az 1930. évi III. törvény 9. §-át, s megállapította, hogy a katonai bünvádi eljárás területén illetékes parancsnoki jogkörrel rendelkeznek:

- - a honvéd vezérkar főnöke;
- - a hadtestparancsnokok;
- - a honvéd légierő parancsnoka;
- - a honvéd folyami erők parancsnoka;
- - a csendőrség felügyelője
- - a csendőrkerület parancsnokok.

Az illetékes parancsnok jogait kizárólag a honvéd vezérkar főnöke gyakorolta, ha az 1930. évi III. törvény 60-68. §-ába ütköző hűtlenség büntettét és vétségét az elkövető valamelyik katonai titok tekintetében valósította meg.

Az illetékes parancsnokok a nekik szolgálatilag alárendelt katonákkal, illetőleg csendőrökkel szemben jártak el. A honvéd

vezérkar főnöke illetékes parancsnoki jogkörének személyi terjedelme a következő volt; a m.kir. honvéd vezérkar főnöke járt el

- helyettese;
- saját törzse;
- az alája rendelt csoportok és osztályok állományába tartozó személyek;
- a hadseregparancsnokok;
- a hadtestparancsnokok és a gyorshadtestparancsnokok;
- a légierők parancsnoka;
- a folyamierők parancsnoka;
- a gyakorló- és kiképző táborok parancsnokai;
- a m.kir. honvéd Hadiakadémia parancsnoka;
- a m.kir. honvéd Térképészeti Intézet parancsnoka;
- a m.kir. Hadilevéltár parancsnoka;
- a m.kir. Hadimúzeum parancsnoka;
- a m.kir. honvéd Haditechnikai Intézet parancsnoka;
- a tábornoki becsületügyi választmány tagjai;
- a m.kir. honvédelmi minisztérium állományába tartozók;
- valamennyi hadbíró és hadbírójelölt;
- a kormányzó főhadsegéde és katonai irodája főnöke;
- legfelső honvédelmi tanács vezértitkára;
- a m.kir. csendőrség felügyelője;
- a m.kir. honvéd Központi Átvételi Bizottság elnöke;
- a katonai attachék

által esetlegesen megvalósított bűncselekmények bűnvádi üldözése során.

Ismételten hangsúlyozni kell, hogy a bűnvádi eljárások kapcsán az illetékes parancsnokoknak biztosított jogokat a hozzájuk beosztott honvéd ügyészeket keresztül gyakorolták.

A hadtestparancsnokok és a csendőr kerületparancsnokok, mint illetékes parancsnokok a székhelyükön működő honvéd törvényszékekhez voltak utalva. A honvéd légierő parancsnoka és

honvéd folyami erők parancsnoka, mint illetékes parancsnok ahhoz a honvéd törvényszékhez volt utalva, mely honvéd törvényszék illetékességi területén a bűncselekmény megvalósult. A honvéd vezérkar főnöke mint illetékes parancsnok a Budapesti Honvéd Törvényszékhez volt utalva.

5. 1938 és 1946 között

A Trianonban kötött béke revíziójaként az I. és a II. bécsi döntés - 1938. november 2. és 1940. augusztus 30. - következtében jelentős magyar területek kerültek vissza az országhoz. A visszacsatolt területekre a magyar honvédség alakulatai vonultak be. 1940. szeptember 1-jén a hadseregfejlesztés következtében a honvédség létszáma jelentősen megemelkedett, s mintegy 550000 főt tett ki. E létszámnövekedés természetesen maga után vonta a honvéd igazságügyi tisztek számának növekedését is. 1940-ben például 17 hadbíró jelölt kapott hadbírói kinevezést, 1941-ben 22 jogászt neveztek ki tartalékos hadbíró főhadnaggyá. A 113622/eln. 13-1940. számú minisztériumi körrendelet ugyanakkor előírta, hogy a hiányok pótlására a I. hadtestnél 10, a többi hadtest pedig 5-5 tartalékos jogászt kell évente behívni 2 hónapos tartalékos hadbírói kiképzésre.

1940. őszén a honvéd koronaügyész dr. Kassai-Krantz Dezső ezredes hadbíró volt. A hadsereg főparancsnokának megszűnt szolgálati helyét és jogkörét átvevő vezérkari főnök ügyészének teendőit pedig továbbra is dr. Szűcs Sándor ezredes hadbíró látta el.

A német csapatok támadása után 1941. április 11-től Magyarország is részt vett Jugoszlávia megszállásában, csapatai bevonultak a Duna-Tisza közti területre, Bácskába. A bevonulást megelőzően 1941. április 9-én a m.kir. minisztérium a 2730/1941. ME. számú rendeletében elrendelte, hogy 1941. április 12-től a honvéd bíraskodás egész területén a háború idejére szóló büntetőjogi rendelkezéseket kell alkalmazni. Ez annyit jelentett, hogy mind a hadrakelt seregeknél, mind pedig a hátorszámban a honvéd büntető bíraskodásban a katonai bűnvádi perrendtartásnak a hadrakelt

seregek számára szóló szabályokat, illetve e szabályokat módosító 2750/1941. ME. számú rendeletben előírtakat kellett alkalmazni. Ennek megfelelően a honvéd törvényszékek működése megszűnt, helyettük a Kbp-nek megfelelően haditörvényszékek alakultak. A büntetőeljárás lefolytatása egyszerűsített formában történt. Az illetékes parancsnokok a rendelkezésükre álló igazságügyi tisztek közül jelölték ki a nyomozásvezetőt, majd az utasításukra összeülő haditörvényszék tárgyalásvezetőjét. Szükség esetén az az igazságügyi tiszt is kinevezhető volt tárgyalásvezetőnek, aki a bűnügyben nyomozásvezetőként működött. A tárgyalás nem volt nyilvános, s a haditörvényszék ítélete ellen rendes perorvoslatnak nem volt helye. Az illetékes parancsnoknak kegyelmezési joga volt, azaz a kiszabott büntetést elengedhette, illetőleg eltörölhette.

Ugyancsak 1941. április 9-én a 2740/1941. ME. számú rendelettel polgári egyéneket is honvéd büntető bírászkodás hatálya alá helyeztek, ha azok a rendeletben felsorolt, többnyire a katonai érdekeket sértő bűncselekményt pl. hűtlenség, követtek el.

1941. április 10-én a katonai büntető bírászkodás körében rögtönbírászkodást is bevezettek.

1941. áprilisában tehát a honvéd büntető bírászkodás területén csak különös és különleges szabályok érvényesültek, így ez időben klasszikus értelemben vett honvéd ügyészi tevékenységről nem beszélhetünk. A katonai parancsnokok, mint illetékes parancsnokok csaknem korlátlan hatalommal rendelkeztek a bűnvádi eljárás lefolytatását illetően. Sőt azzal, hogy az államfő részükre biztosította a büntetésnek kegyelemből való elengedésének, illetőleg enyhítésének a jogát, gyakorlatilag bírói felsőbbbségi jogot – jus gladii et agritiani – is biztosított részükre.

A visszacsatolt területeken folytatott hadműveletek befejezése után 1941. május 20-án a m.kir. minisztérium a 3750/1941. ME. számú rendeletében május 25-ei hatállyal visszavonta a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések alkalmazásáról szóló 2730/1941. ME. számú rendeletet azzal, hogy azokat csak a mozgósított seregtesteknél és a katonai közigazgatás alatt álló területeken indított büntetőeljárások során lehet csak alkalmazni.

Emellett polgári személyeknek a honvéd büntetőbíráskodás hatálya alá tartozását megszüntette.

Ennek megfelelően a honvéd vezérkar főnökének ügyésze, a hadtestparancsnokok ügyészei, a légielő parancsnokának ügyésze, a csendőrség felügyelőjének ügyésze és a csendőrkerületi parancsnokok ügyészei működésüket 1941. május 26-án újból megkezdték a Kbp-nek a béke idejére vonatkozó szabályai szerint. Természetesen ez időtől kezdve a honvéd törvényszékek működése is megkezdődött.

1941. április 1-jétől a honvéd koronaügyészi teendőket dr. Karsai Krantz Dezső ezredes hadbírótól, dr. Ugrik Kálmán ezredes hadbíró vette át. A honvéd vezérkar főnökének ügyésze továbbra is dr. Szűcs Sándor ezredes hadbíró volt, akit e munkában a hozzá beosztott honvéd ügyészek segítettek. Köztük volt dr. Babos József hadbíró alezredes is, aki 1945. tavaszán az újjá alakult honvédelmi minisztériumban ezredesi rendfokozatban elsőként látta el az igazságügyi csoportfőnöki beosztást, és így egyben ő volt a hadbírói kar főnöke.

A Szovjetunió elleni hadbalépés után 1941. június 1-jén a 4850/1941. ME. számú rendelet ismét honvéd büntetőbíráskodás hatálya alá rendelte azokat a polgári személyeket, akik a rendeletben meghatározott bűncselekményeket valósították meg, például: a hűtlenség.

A hadbalépő honvéd alakulatoknál a lefolytatott büntetőeljárások során természetesen a Kbp-nek a hadrakelt seregek számára szóló eljárási szabályait kellett alkalmazni, melyeket az 1930. évi III. tv. 50-56. §-ai, a 2750/1941. ME. számú, a 3750/1941. ME. számú és a 4850/1941. ME. számú rendeletek rendelkezései egészítették ki. Ezek a kiegészítő rendelkezések a Kbp. szabályai alkalmazását még tovább egyszerűsítették azzal többek között, hogy az illetékes parancsnoknak joga volt fegyelmi úton megtorolni büntetettek is, illetőleg vétség esetén a haditörvényszék helyett egyesbíró járhatott el. Természetesen az illetékes parancsnok volt továbbra is "ura" az egész büntetőeljárásnak, s a hozzá beosztott igazságügyi tisztek közül, ha ilyen nem állt rendelkezésre a katonai

állományú tisztek közül továbbra is ő jelölte ki, hogy ki lesz a nyomozásvezető, a vádló, illetve a tárgyalásvezető. A haditörvényszék elnöke mindig katonaállományú - nem igazságügyi - személy volt.

A 7650/1941. ME. számú rendeletben 1941. október 30-án az 1878. évi V. tv. III. fejezetében, illetve az 1930. évi III. törvénycikk 59. §-ában meghatározott hűtlenség büntette miatti bűnvádi üldözéssel kapcsolatos illetékes parancsnoki jogokkal kizárólag a m.kir. honvéd vezérkar főnökét ruházták fel.

E bűncselekmény miatt indult bűnvádi eljárás lefolytatásakor még akkor is, ha arra a háttérben került sor, a Kbp-nek a hadrakelt seregek számára szóló szabályait kellett alkalmazni a 2750/1941. ME szám alatt kibocsátott minisztériumi rendeletben foglalt kiegészítésekkel.

Mindez annyit jelentett, hogy a honvéd vezérkar főnöke, mint illetékes parancsnok által elrendelt egyszerűsített formájú nyomozóeljárás lefolytatása után, az ő írásbeli parancsára a hozzá beosztott honvéd ügyész által benyújtott vádindítványt, szintén az ő "meghívására" összeülő haditörvényszék bírálta el, s hozott az ügyben ítéletet. Az ítéletet a honvéd vezérkar főnöke látta el záradékkal, illetve ő élhetett a büntetés kegyelemből történő elengedésének és enyhítésének jogával is. Az ítélet ellen rendes perorvoslatnak nem volt helye.

Ilyen hatalomkoncentrációra az újabb kori magyar igazságszolgáltatás történetében nem volt példa.

Mivel a haditörvényszék által hozott határozatokat az illetékes parancsnokhoz beosztott legidősebb hadbíró bocsátotta ki, ezért ezeket a határozatokat ama parancsnokság "bíróágától" eredőként kellett megjelölni, mely parancsnokság élén az illetékes parancsnok - jelen esetben a honvéd vezérkar főnöke állt. Ezért hívták ezt a tábori haditörvényszéket a vezérkari főnök különbíróágának.

Érdekességként említem meg, hogy az 1941. szeptember 6-án a honvéd vezérkar főnökévé kinevezett Szombathelyi Ferenc vezérezredes működése idejének kezdetén - 1941. október 30-án -

felállított vezérkari főnök különbíróháza elé került két esetben ő maga is, amikor is - nyugdíjazása után - 1944. októberében, majd novemberében a "háború szabotálásáért" e bíróság elé állították.

Itt kell megjegyezni, hogy a hűtlenség büntetvényének és vétségének az 1930. évi III. tv. 60-68. §-aiban – tehát nem az 59. §-ban – meghatározott változatának elkövetése esetén az illetékes parancsnoki jogokat az 1940. évi IX. tv. 4. §-a szerint kizárólagos joggal szintén a honvéd vezérkar főnöke gyakorolta, de ilyen esetben a Budapesti Honvéd Törvényszékhez volt utalva. Ezekben az ügyekben az eljárást a Kbp. rendes szabályai szerint kellett folytatni.

A honvéd vezérkar főnökének különbíróháza 1945. június 8-án szűnt meg.

Az 50000/Eln.o-1941. számú HM körrendelet 1941. július 1-jétől megváltoztatta, illetőleg átrendezte a m.kir. honvédségnél szolgálatot teljesítő katonák állománycsoportjait és megváltoztatta a tábournoki rendfokozatokat. A rendelkezéseknek megfelelően a hadbírák a I. Állományfőcsoport B) Állománycsoportjának 5. állománycsoportjába kerültek. A tábournokok eddigi megnevezése - tábornagy, gyalogsági tábornok, lovassági tábornok, tüzérségi tábornok, táborszernagy, altábornagy, tábornok - megváltozott, s ettől az időtől fogva a tábornokok a következő rendfokozattal rendelkeztek: tábornagy, vezérezredes, altábornagy, vezérőrnagy.

A hadbírák állománycsoportjában a legmagasabban elérhető rendfokozat a vezérőrnagy volt. A hadbírák - így a honvéd ügyészek - rendfokozati megnevezése annyiban változott, hogy a "hadbírói" jelölés a rendfokozat elé került.

Az 1942. és 1943. év a honvéd ügyész munkájában változást nem hozott. 1942. augusztus 1-jétől a honvédelmi minisztérium 13. osztályának vezetését dr. Ambrózy Árpád tábornok hadbírótól - 1941-től hadbíró vezérőrnagytól - dr. Cseh Mihály hadbíró vezérőrnagy vette át. Ezt a feladatot ő látta el a háború végéig. A honvéd koronaügyész 1942-től dr. Levente Nándor hadbíró ezredes volt. Őt 1943-ban - a háború végéig - dr. Sillay Aladár hadbíró ezredes, később hadbíró vezérőrnagy követte ezen a poszton. A

honvéd vezérkar főnöke ügyészének teendőit továbbra is dr. Szűcs Sándor hadbíró ezredes látta el.

1944. május 1-jén - mintegy összefoglalva az eddigi hasonló rendelkezéseket - hatályba lépett a hadrakelt seregeknél követendő bűnvádi eljárás szabályairól szóló 1420/1944. ME. számú rendelet, rövidítve a Hsbp. Ez a rendelet hatályon kívül helyezte a Kbp-nek a hadrakelt seregeknél követendő eljárási szabályait, s az új szabályokon túl a háború idejére szóló egyéb büntetőjogi rendelkezéseket is tartalmazott. A rendelet megállapította, hogy a hadrakelt seregeknél az illetékes parancsnoki jogkört:

- a hadrakelt seregek főparancsnoka;
- a hadrakelt seregek seregtestparancsnoka, illetve
- az a katonai parancsnok, akit ilyen joggal a hadrakelt seregek főparancsnoka felruházott gyakorolta.

Az illetékes parancsnokok a bűnvádi eljárások során a nekik biztosított jogokat a hozzájuk beosztott hadbírókon keresztül gyakorolták. A régi gyakorlatnak megfelelően az illetékes parancsnok jelölte ki azt a hadbírókat, aki a nyomozást vezette, az ő rendelkezésére ült össze a haditörvényszék, s a hadbírák közül ő rendelte ki a tárgyalásvezetőt. A haditörvényszék elnöke mindig katonaaállományú - nem igazságügyi - személy volt. A haditörvényszék ítélete ellen továbbra sem volt rendes perorvoslatnak helye.

A 2980/1944. ME. számú rendelet 1944. augusztus 18-án - szeptember 1-jei hatállyal - a honvéd bíraskodás egész területére elrendelte a hadrakelt seregeknél követett bűnvádi eljárás szabályainak alkalmazását. Ez annyit jelentett, hogy a hadrakelt seregeknél hatályban lévő eljárási szabályokat kellett alkalmazni a hátszágban is, azzal a különbséggel, hogy a hadművelési területen elfoglalt honvéd vezérkar főnöke helyett az országos katonai főparancsnok, a honvéd légierő parancsnoka helyett az országos repülőparancsnok, a honvéd hadtestparancsnok helyett a honvédkerületi parancsnokok gyakorolták az illetékes parancsnoki jogokat. A rendelet szerint a Kbp. 30. §-ára hivatkozva az államfő

katonai irodájának főnöke is illetékes parancsnoki jogkört kapott a neki katonailag alárendelt m.kir. testőrség és a m.kir. koronaőrseg tiszti és legénységi állománya vonatkozásában.

A honvéd kerületparancsnokok illetékes parancsnoki jogköre azon katonai személyekre terjedt ki, akik nem tartoztak valamelyik katonai parancsnokság illetékessége alá.

Az említett illetékes parancsnokokhoz természetesen szükséges számban hadbírákat osztottak be, s közülük az illetékes parancsnok jelölte ki azt a hadbíró, aki az eljárások során ügyészi teendőt fog ellátni.

Az államfő katonai irodájának főnöke honvéd ügyésszel nem rendelkezett, hanem az általa indított ügyekben a honvéd ügyészi teendőket a katonai főparancsnok ügyésze látta el.

A honvéd vezérkar főnökének a 7650/1941. ME. számú rendeletben biztosított és a hűtlenség büntettének üldözésére vonatkozó jogai változatlanok maradtak.

A honvéd igazságügyi személyzet a mozgósított hátszágban az országos katonai főparancsnoknak volt alárendelve.

A hadszíntérre elvonuló hadtestek székhelyein a hátszágban tovább működő honvédkerületek parancsnokságai mellett honvédbíróságokat állítottak fel, de megnevezésük nem a béke idején használatos honvéd törvényszék volt, hanem "honvédkerületi parancsnokság bírósága".

Mindezekre tekintettel tehát a hadrakelt seregeknél tábori bíróságok, a hátszágban honvédkerületi bíróságok működtek a hadrakelt seregekre vonatkozó büntető eljárási szabályok szerint. Sem a tábori bíróságok, sem a honvédkerületi bíróságok ítéletei ellen nem lehetett rendes perorvoslatot - felfolyamodás, fellebbezés, semmisségi panasz - benyújtani. Amennyiben az illetékes parancsnok az eljárást, vagy az ítéletet törvényellenesnek, illetve a kiszabott ítéletet aránytalanul enyhének, vagy súlyosnak tartotta, az ítéletet az iratokkal együtt - a nevében a hozzá beosztott hadbíró (ügyész) által készített véleménnyel - a hadrakelt seregek legfőbb parancsnokához terjesztette fel, aki ezek után szintén a hozzá beosztott hadbíró (ügyész) véleményének meghallgatása után döntött

az ítélet megerősítéséről, vagy feloldásáról. Az ítélet feloldása annyit jelentett, hogy amennyiben a legfőbb parancsnok az eljárás során törvénysértést tapasztalt, az ítélő bíróságot új eljárásra, vagy új határozathozatalra utasította.

Mindezen szabályok alkalmazása mellett az elítélt, vagy képviselője a honvédelmi minisztertől intézkedést kérhetett a jogegység érdekében semmisségi panasz emelése, illetve újrafelvételi eljárás megindítása iránt. A honvédelmi miniszter a kérelmet a honvéd koronaügyéssel megvizsgálta, s ha a vizsgálat után azt alaptalannak tartotta, akkor azt elutasította, ellenkező esetben a honvéd koronaügyészt utasította a kérelemnek a Legfelsőbb honvéd törvényszékhez való benyújtására. 1944. szeptember 1-je után a legfelsőbb honvéd törvényszéknek a Kbp-ben rögzített, feladatai közül csak ennek a kérelemnek az elbírálása maradt meg, így a katonai igazságszolgáltatásban betöltött szerepe hasonlóan a honvéd koronaügyész szerepéhez, a minimálisra csökkent.

A szovjet csapatok 1944. szeptember 23-án léptek Magyarország területére és gyors ütemben foglalták el az ország keleti területeit. 1944. december 21-én Debrecenben összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés, amely ideiglenes nemzeti kormányt választott. Az ideiglenes nemzeti kormány új nemzeti hadsereg szervezését tűzte ki célul. A szervezési munka rögtön megkezdődött. A Nemzetgyűlés 1944. december 28-án hadat üzent Németországnak.

Mindezekre tekintettel 1944 végén, 1945 elején az országban kettős honvédelmi igazgatás jött létre. A keleti részben az "új", a nyugati részben a "régi". Ennek megfelelően két honvéd vezérkar főnöke is volt az országnak, Beregfy Károly vezérezredes és Vörös János altábornagy személyében. A katonai igazságszolgáltatás egész területén továbbra is az 1420/1944. ME. számú rendelet szabályai érvényesültek, s ennek érdekessége az volt, hogy ezeket a szabályokat kellett alkalmazni mind a Németország mellett kintartó m.kir. honvédség alakulatainál, mind pedig a Németországgal szembeszálló új demokratikus hadsereg - 6. hadosztály, 1. hadosztály, később 5., 7., majd 4. gyaloghadosztály - alakulatainál.

Az új demokratikus hadseregben az illetékes parancsnoki jogkörrel a fenti rendelet 4. § 2. pontjában meghatározottak szerint a hadosztályparancsnokok voltak felruházva. Miután a hadosztály elvonult, az illetékes parancsnoki jogkört a honvéd igazgatás területi szervének parancsnoka a honvédkerület parancsnoka vette át. Természetesen az illetékes parancsnokok a rájuk ruházott jogokat továbbra is a nekik szolgálatilag alárendelt hadbírák (ügyészek) útján gyakorolták.

Az újjászervezett honvédelmi minisztériumban 1945 elején egyelőre csak 7 csoport működött. E csoportok tevékenységéről az 1945. január 19-én kelt HM Vezérkarfőnökség Belsőszolgálati Ideiglenes Szabályzata rendelkezett. A csoportok között megtaláljuk a hadbírák csoportját is, mely csoport elnevezése 1945. március 8-án Igazságügyi Csoportra változott, s a csoport vezetője dr. Szamosközi Mihály hadbíró százados volt. Az igazságügyi csoportban 9 hadbíró tevékenykedett. 1945. májusában megszervezték a HM Igü. Csoportfőnökségét, melynek első vezetője és egyben a hadbírói kar főnöke dr. Babos József hadbíró ezredes lett. Őt 1945. június 2-án dr. Major Ákos hadbíró alezredes követte, aki ekkor egyben a Népbíróság elnöke is volt. 1945. augusztus 1-jén dr. Schulteisz Emil hadbíró ezredest nevezték ki csoportfőnöknek. Ő ezt a tisztséget 1947. októberéig viselte.

Természetesen a HM Igazságügyi Csoportfőnöksége szervezte, s irányította a katonai igazságszolgáltatás munkáját, így a honvéd ügyészek munkáját is. Ez a csoportfőnökség foglalkozott a hadbírák (ügyészek) személyügyi kérdéseivel is.

A honvéd vezérkar főnökéről elnevezett különbíróság 1945. június 8-án megszűnt, s a hozzá tartozó ügyeket ez időponttól fogva a Budapesti I. Honvédkerületi Bíróság tárgyalta. Egyébként honvédkerületi bíróság működött még Szegeden, Debrecenben és Székesfehérváron.

Az 1946. február 15-én kelt 1740/1946. ME. számú rendelet hatályon kívül helyezte a hadrakelt seregeknél követendő bűnvádi eljárásról szóló 1420/1944. számú ME. rendelet rendelkezéseit, illetőleg módosította a katonai bűnvádi perrendtartásról szóló 1912.

évi XXXIII. törvényt. Ennek megfelelően teljes egészében megszűnt a katonai parancsnokoknak, mint illetékes parancsnokoknak a bűnvádi eljárásokban biztosított jogköre. Azokat a rendelet alapján részben a honvédkerület parancsnokságok állomáshelyén felállított új szervezetek a honvéd ügyészségek - nyomozás elrendelés, előzetes letartóztatás, vizsgálati fogság elrendelése, a feljelentés félértétele, a bűnvádi üldözés megszüntetése, eljárások egyesítése, illetőleg felfüggesztése, vádemelés, vádmódosítás, vádelejtés, szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítása - és részben a működésüket újra megkezdő honvéd törvényszékek - elmeállapot vizsgálatása, vádemelés utáni eljárás felfüggesztése, a jogerős ítéletnek végrehajtható záradékkal való ellátása - vették át.

A honvéd igazságszolgáltatás legmagasabb szerveinek átalakításáról szóló 1946. évi III. törvényt 1946. február 20-án hirdették ki, melynek rendelkezései szerint - hivatkozva a honvédség demokratikus átszervezésével kapcsolatban felmerült különböző körülményekre - a legfelsőbb honvéd törvényszék feladatait a Kúria külön tanácsa, a Honvédbíróügyi Fellebbviteli Tanács vette át, a honvéd koronaügyészt megillető hatáskör pedig a legfőbb államügyészre szállt át. A törvény kifejezetten tartózkodott a legfelsőbb honvéd törvényszék és a honvéd koronaügyészi tevékenység megszüntetésének deklarálásáról, s megelégedett egy rövid időre szóló átmeneti szervezeti rendelkezés bevezetésével. A törvény indokolása szerint erre azért volt szükség, mert a hatálybalépés idején elháríthatatlan akadályba ütközött volna a honvéd büntetőeljárás tervezett reformja keretében létrehozandó legfőbb honvéd törvényszék és a legfőbb honvéd államügyészség felállítása. Erről a végleges döntést arra az időre tartotta fenn, amikor a tervezett honvéd büntetőeljárás reform megvalósul és "amikorra az ezúttal életre hívott intézmények alkalmassága felől már gyakorlati tapasztalatok állnak rendelkezésre". Az említett honvéd büntetőeljárás reform az új katonai büntető törvény megalkotásával, a katonai főtörvényszék és a katonai főügyészség felállításával végül 1948-ban valósult meg.

6. Összegzés

A honvéd ügyész működésének és tevékenységének története a magyar történelem talán legviharosabb részének a XX. század első felének 34 évét öleli fel. Ez idő alatt Magyarország részt vett két világháborúban. Elvesztette területének 2/3-át, viszonylagos békéjét forradalmak dúlták, gazdaságát válság gyengítette, a szomszéd országok ellenséges viselkedése a mindennapok része volt. Ezen történelmi tények minden időszakban kihatottak a magyar királyi honvédségnek az országban elfoglalt helyére, szerepére, szervezetére és hadrendjére, valamint a katonai parancsnokok tevékenységére. Ezen hatások alól a honvéd ügyész sem vonhatta ki magát, noha súlya a katonai igazságszolgáltatásban nem volt meghatározó, mert mindenben szolgálati előjárójának, az illetékes parancsnoknak az utasításait kellett követnie. Emiatt mozgásteret szűk volt, s az illetékes parancsnok mellett számára csak végrehajtó szerep jutott annál is inkább, mert mint igazságügyi előadót katonai parancsnok honvéd igazgatási feladatok ellátásával is megbízhatta. Története harmincnégy évéből nyolc évig háborús helyzetben, háború idején alkalmazott jogszabályok között kellett dolgoznia, tizenhárom évig pedig katonai állományon kívüli rangosztályba sorolt közalkalmazott volt. Ennek ellenére "megjelenése" a magyar katonai büntetőeljárásban óriási jelentőséggel bírt, hisz a félfudális katonai büntetőeljárás szabályokat felváltó 1912. évi Katonai büntetőeljárás perrendtartás az eljárásban résztvevők szerepét szétválasztva, az eljárások során semmivel össze nem keverhető önálló jogosítványokat biztosított a honvéd ügyész számára, noha a büntetőeljárásokban döntő súllyal ugyancsak résztvevő katonai parancsnoktól való függetlenségét nem biztosította. A honvéd (katonai) ügyész ilyen irányú részbeni függetlensége csak 1946 után, a hadseregtől való teljes szakmai függetlensége pedig 1953 után valósult meg.